

IZVEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA U SRBIJI ZA 2019. GODINU

IZVRŠNI PREGLED

Republika Srbija je ustavna, višepartijska parlamentarna demokratska država, na čijem čelu se nalazi predsednik. U zemlji su održani vanredni izbori za poslanička mesta u jednodomnoj Narodnoj skupštini (parlamentu) 2016. i predsednički izbori 2017. godine. Međunarodni posmatrači su naveli da su izbori uglavnom bili slobodni, ali u oba izborna ciklusa provladini kandidati imali prednost u kampanjama. Aleksandar Vučić, predsednik Srpske napredne stranke (SNS), izabran je 2017. za predsednika države, pošto je u prvoj rundi osvojio 55 posto glasova birača.

Policija Srbije održava bezbednost u zemlji i nalazi se pod kontrolom Ministarstva unutrašnjih poslova. Civilna vlast i dalje ima efikasnu kontrolu nad bezbednosnim snagama.

U ozbiljne probleme u domenu ljudskih prava spadaju: pritužbe zbog policijske torture, najteži oblici ograničavanja slobode izražavanja i medija, uključujući nasilje i pretnje novinarima, brojni slučajevi korupcije u vlasti, zločini, pa i nasilje nad pripadnicima lezbijske, gej, biseksualne, transrodne i interseksualne populacije (LGBTI).

Vlasti su preduzimale korake u pravcu krivičnog gonjenja državnih funkcionera koji su svojim postupanjem kršili ljudska prava (i kažnjavale one koji su osuđeni), kako zaposlenih u policiji tako i onih na drugim funkcijama u vlasti, nakon obelodanjivanja njihovih prestupa. No i pored toga mnogi posmatrači veruju da su brojni slučajevi korupcije, društvenog i porodičnog nasilja, kao i drugih vrsta zloupotreba prošli nezabeleženo i nekažnjeno.

Prvi deo. Poštovanje integriteta ličnosti i zabrana:

a. Neosnovanog lišavanja života i nezakonitih ili politički motivisanih ubistava

Nema podataka da su vlasti ili njeni predstavnici činili neosnovana ili nezakonita ubistva.

Tokom godine vlasti su nastavile javno da govore o nestanku i optužbama za ubistvo 1999. Ilija, Agrona i Mehmeta Bitićija, tri brata Amerikanaca poreklom sa Kosova, zarobljena od strane srpskih paravojnih jedinica i sahranjena u policijskom kampu kojim je komandovao Goran Radosavljević. Iako vlasti navode da je istraga u toku, nije načinjen značajniji napredak da se žrtvama donese pravda, a nije jasno ni u kojoj meri vlasti zaista aktivno vrše istragu. Predsednik Vučić je u maju izjavio da ne postoje dokazi o tome ko je počinio vansudsko ubistvo i da ne može biti hapšenja bez dokaza. Krivični postupak povodom masakra u Srebrenici u Bosni i Hercegovini 1995. godini (slučaj „Srebrenica“ – Krvavica), nastavljen je i 2019. godine kada su održana tri pretresa.

Krivične istrage i postupci u vezi sa ratnim zločinima 1990-ih uglavnom su bili u zastoju. Prema mišljenju nezavisnih posmatrača, i posle održanih saslušanja često je dolazilo do novih odlaganja ili jedva приметnog napretka. Fond za humanitarno pravo navodi u svom majskom Izveštaju o

suđenjima za ratne zločine u Srbiji da je „odnos aktuelne vlasti Srbije prema prošlosti i pitanjima ratnih zločina direktno uticao na rezultate pravosuđa za ratne zločine.“ U izveštaju se takođe kao problematična navodi praksa odlaganja glavnih pretresa, najčešće zbog nedolaska svedoka ili zbog navodnih zdravstvenih problema, i s tim povezana odlaganja u utvrđivanju krivice počinilaca ili donošenja pravde žrtvama.

b. Nestanka ljudi

Nema podataka o nestancima ljudi za koje su odgovorne državne vlasti.

c. Mučenja i drugih vidova okrutnih, nečovečnih i ponižavajućih postupaka ili kazni

Iako Ustav zabranjuje ovakve činove policija povremeno tuče pritvorenike i maltretira osumnjičene, uglavnom za vreme hapšenja ili inicijalnog pritvora, a sve to radi iznuđivanja priznanja, bez obzira što se tako dobijeni dokazi ne prihvataju na sudu.

U avgustu je Komitet UN protiv torture ustanovio da je vlast bila odgovorna za izručenje jednog kurdskeg političkog aktiviste Turskoj u decembru 2017. Prema navodima Komiteta UN protiv torture Srbija se oglušila o Član 3, paragraf 22 Konvencije UN protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka. Odluku o izručenju donela je ministarka pravde Nela Kuburović 2017. godine, uprkos protivljenju Komiteta UN protiv torture takvoj odluci.

Predstavljajući svoj godišnji izveštaja za 2018. godinu Zaštitnik građana istakao je da postoji napredak u prevenciji i eliminaciji torture, ali je primetio da su u izvesnom broju slučajeva zvanična lica nedozvoljeno postupala sa licima lišenim slobode. U izveštaju se takođe konstatuje da lica lišena slobode borave u lošim materijalnim uslovima. U izveštaju za 2017. godinu specijalni izvestilac UN za mučenje i drugo surovo, nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje izrazio je ozbiljnu zabrinutost zbog brojnih i stalnih pritužbi na mučenje i druge oblike zlostavljanja od strane pripadnika policije, pogotovo sa ciljem iznude priznanja za vreme ispitivanja lica zadržanih u policijskom pritvoru.

Korupcija i nekažnjivost pripadnika policije i dalje predstavljaju problem, iako ima napretka u utvrđivanju krivice korumpiranih službenika policije. Eksperti iz građanskog društva primećuju da kvalitet unutrašnjih istraga nastavlja da se popravlja.

Ne postoji posebno vladino telo koje bi istraživalo ubistva od strane bezbednosnih snaga. Bezbednosna informativna agencija i Direktor za izvršenje krivičnih sankcija ispituju ove slučajeve na zatvorenim pretresima.

U prvih osam meseci godine Sektor unutrašnje kontrole Ministarstva unutrašnjih poslova podneo je jednu krivičnu prijavu protiv policijskog službenika zbog osnovane sumnje da je počinio akt zlostavljanja i mučenja. U istom periodu, služba unutrašnje kontrole Ministarstva podnela je 136 krivičnih prijavi protiv 285 lica za 338 prestupa, od čega su 124 bila policijski službenici, a 161 civili. U 45 slučajeva počinilac je osuđen na zatvor.

Vlast je bila manje efikasna u slučajevima kada su visoko rangirani policijski službenici bili optuženi za krivična dela. U tim slučajevima su krivične prijave retko odražavale težinu krivičnog dela i obično su podnošene posle dugog odlaganja. Na primer, za vreme mitinga 2008. demonstranti su napali i zapalili ambasadu države koja je podržavala nezavisnost Kosova. Deset godina kasnije, 2018. godine, podnete su krivične prijave protiv pet visoko rangiranih policijskih službenika, od kojih su se trojica već penzionisala, a optuženi su za propuste u obezbeđenju ambasade, teško delo protiv opšte sigurnosti i zloupotrebi službenog položaja. Suđenje ovim licima još nije počelo.

Stanje u zatvorima i pritvorskim jedinicama

U zatvorima vladaju surovi uslovi zbog fizičkog maltretiranja zatvorenika i preopterećenost smeštajnih kapaciteta.

Fizički uslovi pritvora: Fizički neadekvatno postupanje policijskih službenika je prisutno, a vlasti nemaju efikasne mehanizme da istraže i kazne slučajeve maltretiranja. U toku godine bilo je pritužbi zbog nekažnjivosti određenih delova policijski snaga. Prema navodima Ministarstva pravde, smeštajni kapaciteti su 10.300 mesta, ali je u toku godine u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija u proseku boravilo 10.890 zatvorenika.

Administracija: Vlasti su sprovodile adekvatne istrage verodostojnih navoda o neadekvatnom postupanju.

Nezavisni posmatrači: Nezavisnim posmatračima je prema zakonu dopušteno da vrše nadzor zatvorskih uslova, što su im vlasti omogućavale.

Poboljšanja: Iako su zatvori i dalje preopterećeni, izgradnjom novih zatvorskih jedinica i širom upotrebom alternativnih načina izvršenja kazne (na primer, uslovna sloboda, rad u javnom interesu, kućni zatvor i druge mere) smanjuje se prenaseljenost. Nastavljeni su radovi na renoviranju Okružnog zatvora u Beogradu, započeti 2018. godine. Završena je izgradnja novih objekata u Sremskoj Mitrovici, Leskovcu i Požarevcu. U radnom dokument Evropske komisije *Izveštaj o Republici Srbiji za 2019*, objavljenom 29. maja navodi se da je zahvaljujući renoviranju i modernizaciji nekoliko zatvora smanjena prenatrpanost u zatvorima.

Vlasti su u toku godine kupile 300 novih uređaja za elektronski nadzor kako bi se omogućilo sprovođenje kazne kućnog pritvora.

d. Nezakonitog lišenja slobode ili pritvaranja

Zakon zabranjuje neosnovano hapšenje i pritvaranje, i svakom uhapšenom ili zadržanom licu jemči pravo da zatraži od suda da se ispita zakonitost ili arbitrarnost njegovog hapšenja i garantuje mu puštanje na slobodu i nadoknadu štete ako se ustanovi da pritvor nije zakonit. Vlasti uglavnom ovo poštuju. I pored ostvarenih poboljšanja u predistražnim procedurama, i dalje je problem predugo zadržavanje u predistražnom pritvoru.

Privođenje i postupanje s pritvorenicima

Nadležni organi uglavnom sprovode hapšenja samo uz nalog. Ustav nalaže da policija prilikom hapšenja saopšti uhapšenim licima njihova prava, što organi uglavnom poštuju. Prema zakonu policija ne sme ispitivati osumnjičenog pre nego što ga obavesti o tome da ima pravo da se brani ćutanjem i da ima pravo na pomoć branioca. Tužilac može odabrati hoće li direktno ispitivati svedoka ili će prisustvovati policijskom saslušanju.

Zakon nalaže da sud odobri svako zadržavanje duže od 48 sati, što se u praksi uglavnom poštuje. Zakon u određenim slučajevima dozvoljava alternative predistražnom pritvoru. Najčešća alternativa je kućni pritvor, sa elektronskim nadzorom ili bez njega. U prvoj polovini 2018. godine pritvor je određen tri hiljade puta, ali samo je u trinaest slučajeva ponuđena kaucija. Vlasti uglavnom dopuštaju članovima porodice da obilaze osumnjičene u pritvoru. Zakon dopušta neograničeno lišenje slobode zatvorenika koji su zbog duševne bolesti proglašeni opasnim za druge.

Okrivljeni imaju pravo da im se o trošku države obezbedi branilac kada se terete za delo za koje je propisana kazna od tri ili više godina zatvora, ako se ustanovi da nemaju sredstava da sami angažuju pravnog zastupnika ili kada je odbrana obavezna zbog prirode slučaja. Osumnjičeni koji se kvalifikuje za primanje socijalne pomoći ima pravo na besplatnu pravnu pomoć bez obzira na težinu dela za koje se tereti.

Zakon zabranjuje nepotrebno odlaganje podizanja zvanične optužnice protiv osumnjičenog, kao i odugovlačenje istrage. Osumnjičenima za teška krivična dela pritvor može biti produžen do šest meseci pre podizanja optužnice. Prema zakonu istraga mora biti okončana ili za šest meseci ili za 12 meseci kad je slučaj u nadležnosti specijalnih sudova (za organizovani kriminal, korupciju na visokom nivou, ratne zločine). Ako tužilaštvo ne može da završi istragu za šest meseci, ili dvanaest kad je slučaj u nadležnosti specijalnih sudova, javni tužilac o tome mora da izvesti više javno tužilaštvo, od koga se onda očekuje da preduzme potrebne mere kako bi se zaključila istraga. U praksi, istrage često predugo traju jer ne postoje jasno definisani vremenski okvir za zaključivanje istrage, niti posledice za slučaj nepoštovanja zakonskog roka.

Pritvor u istrazi: Situacija u vezi sa preteranim produžavanjem predistražnog pritvora je i dalje problem. Govoreći na konferenciji „Pritvor – regionalna krivična zakonodavstva, iskustva u praksi i mere unapređenja“ direktor Uprave za izvršenje krivičnih sankcija naveo je da u Okružnom zatvoru u Beogradu boravi 670 pritvorenika, što je manje od polovine broja iz 2010. godine, kada ih je bilo 1.370. Iz Ministarstva pravde su objasnili da je smanjenje broja pritvorenih osoba postignuto zahvaljujući većem oslanjanju na alternativne mere, pre svega kućni pritvor. Nema podataka o prosečnom trajanju predistražnog pritvora, a nije moguće ni dati pouzdanu procenu. Sud je uglavnom obavezan da u najkraćem roku donese odluku o zadržavanju u pritvoru. Ustav i zakon ograničavaju trajanje predistražnog pritvora na najviše šest meseci, međutim, od trenutka podizanja optužnice ne postoji zakonsko ograničenje za njegovo trajanje. Ni trajanje pritvora tokom žalbenog postupka nije zakonski ograničeno. Usled neefikasnih sudskih procedura, od kojih su neke zakonom propisane, često se dugo čeka na početak suđenja. Lica koja su neosnovano bila u pritvoru, odnosno ona koja su bila u pritvoru za vreme suđenja na kome su oslobođena krivice, imaju po zakonu pravo da traže naknadu štete. Država je u periodu od 2014. do 2018. isplatila blizu 188 miliona dinara (1,77 miliona dolara) naknade zbog neosnovanog lišenja slobode. U prvih

šest meseci godine na koju se izveštaj odnosi, vlasti su obeštetele 26 lica koja su neosnovano lišena slobode, nakon što su na sudu oslobođeni krivice.

e. Uskraćivanja prava na pravično i javno suđenje

Ustav jemči nezavisnost sudstva, ali sudovi su i dalje podložni korupciji i političkim uticajima.

U *Izveštaju o Republici Srbiji za 2019*, radnom dokumentu Evropske komisije, navodi se da i pored izvesnog napretka, i dalje zabrinjava nivo političkog uticaja na pravosuđe. U izveštaju se takođe navodi da trenutni ustavni i zakonodavni okvir ostavlja prostor za neprimeren politički uticaj na pravosuđe i ističe da je pritisak na sudstvo i dalje jak. Vladini funkcioneri, od kojih su neki na najvišim pozicijama, nastavljaju da daju javne komentare o tekućim istragama i sudskim postupcima, te o pojedinim sudijama i tužiocima. Reagujući na komentare u javnosti Visoki savet sudstva je izdao nekoliko izjava u vezi sa žalbama sudija zbog zastrašivanja i pretnji. Poverenik za samostalnost Državnog veća tužilaca pregledao je preko četrdeset slučajeva navodnog nedozvoljenog političkog uticaja i izdao nekoliko savetodavnih mišljenja.

Kad je reč o regionalnoj saradnji u vezi sa ratnim zločinima, Evropska komisija u svom *Izveštaju o Srbiji za 2019. godinu* ističe da su postojeći bilateralni protokoli o saradnji u vezi sa ratnim zločinima, zločinima protiv čovečnosti i genocidom između Tužilaštva Srbije i njihovih pandana u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Crnoj Gori doprineli smanjenju nekažnjivosti za ratne zločine. Međusobna pravosudna saradnja između Srbije i Kosova ipak je krajnje ograničena u predmetima ratnih zločina. Implementacija *Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina za 2016.* nastavila se sporim korakom. U okviru mehanizama za nadgledanje implementacije *Tužilačke strategije 2018-2023*, usvojene u aprilu 2018. godine, ne postoje jasni kriterijumi za prioritarno bavljenje ratnim zločinima.

Sudski postupci

Ustav i zakoni jemče pravo na pravično i javno suđenje, i sudstvo uglavnom poštuje to pravo.

Ustav i zakoni jemče okrivljenima poštovanje pretpostavke nevinosti. Vlasti su dužne da u najkraćem roku podrobno obaveste okrivljenog o delu koje mu se stavlja na teret i da mu, ako je potrebno, obezbede besplatan prevod na jezik kojim govori. Okrivljeni ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku, mada postoji mogućnost da se javnost isključi tokom postupka ako sud zaključi da će se tako zaštititi moral, javni red, nacionalna sigurnost, interes maloletnika, privatnost učesnika ili za vreme svedočenja zaštićenih svedoka.

Na svim suđenjima, osim onim za organizovani kriminal i ratne zločine, prisustvuju sudije-porotnici. Okrivljeni imaju takođe pravo da im se o trošku države obezbedi branilac u slučaju kada nemaju sredstava da sami angažuju pravnog zastupnika i još u dva slučaja: kada se terete za delo za koji je propisana kazna od tri ili više godina zatvora ili kada je odbrana obavezna. Okrivljenom i advokatu uglavnom se ostavlja dovoljno vremena i obezbeđuju odgovarajući uslovi da pripreme odbranu. Okrivljeni ima pravo da prisustvuje sopstvenom suđenju, da razmatra dokaze vlasti, da ispituje svedoke, i ne sme se prisiljavati da svedoči ili da prizna krivicu. I okrivljeni i tužilac imaju pravo žalbe na presudu.

Vlasti u praksi uglavnom poštuju ova prava. Okrivljeni se ponekad žale da im nije bilo dopušteno da predoče svoje dokaze sudu i da pozovu svoje svedoke.

Skupština je 21. maja usvojila izmene i dopune Krivičnog zakonika i uvela doživotnu kaznu zatvora za najsvirepija krivična dela, bez mogućnosti uslovnog otpusta. Pravnici, sudije, akademski radnici, Savet Evrope, pod čijim okriljem radi Evropski sud za ljudska prava, izrazili su zabrinutost da se uvođenjem doživotnog zatvora bez uslovnog otpusta krše Ustav Srbije i Evropska konvencija o ljudskim pravima, koju je Srbija potpisala. Dosad je maksimalna kazna zatvora bila 40 godina, uz mogućnost uslovnog otpusta.

Politički osuđenici i pritvorenici

Nema podataka o postojanju političkih osuđenika ili pritvorenika.

Građanske parnice i pravni lekovi

Ustav jemči pravo građanima da se u slučaju kršenja ljudskih prava žale Ustavnom sudu. Osim što odlučuje o tome da li je došlo do povrede ljudskih prava, odluka ovog suda omogućava potraživanje odštete. Vlasti uglavnom poštuju odluke Ustavnog suda. U slučajevima kad su iscrpljeni svi pravni lekovi u domaćem sudstvu, a postoji sumnja da je došlo do kršenja Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, građani se mogu žaliti Evropskom sudu za ljudska prava.

Vraćanje imovine

Vlada je usvojila potrebne zakone i mehanizme, i nevladine organizacije i grupe koje se zalažu za ljudska prava navode da je postignut znatan napredak u rešavanju zahteva za vraćanje imovine oduzete u vreme Holokausta, uključujući i stranim državljanima.

Nakon učešća Srbije u donošenju Terezinske deklaracije, Skupština je 2016. usvojila Zakon o otklanjanju posledica oduzimanja imovine žrtvama Holokausta koje nemaju živih pravnih naslednika. Ovim je Jevrejskoj zajednici omogućeno da podnosi zahteve za vraćanje imovine koja potpada pod ovu kategoriju, čime se ne ograničava pravo budućih potražilaca da zatraže prenos prava svojine. Zakon kao „imovinu bez naslednika“ definiše svaku imovinu za čije vraćanje nije podnet zahtev prema Zakonu o vraćanju oduzete imovine. Zajednica mora podneti dokaz o tome da je prethodni vlasnik bio pripadnik Jevrejske zajednice, i da mu je imovina oduzeta za vreme Holokausta. Zakon je takođe predvideo da se Savezu jevrejskih opština daje finansijska pomoć iz republičkog budžeta u visini od 950.000 evra (1.05 milion dolara), koja će se isplaćivati jednom godišnje narednih 25 godina; vlasti su od 2017. godine izvršile treću isplatu.

Rok za podnošenje žalbi prema zakonu iz 2016. godine okončan je 28. februara. Državna Agencija za restituciju primila je 1.683 zahteva prema Zakonu o otklanjanju posledica oduzimanja imovine žrtvama Holokausta koje nemaju živih pravnih naslednika. Do aprila je prema tom zakonu vraćeno 109 objekata, koje čine zgrade, poslovne prostorije, stanovi i garaže. Agencija za restituciju procenjuje da je vrednost imovine 17,5 miliona evra (19,3 miliona dolara).

f. Neosnovanog ugrožavanja nepovredivosti privatnosti, porodice, stana ili prepiske

I mada su Ustavom ova dela zabranjena, ima navoda da vlasti nisu poštovale nepovredivost prepiske i komunikacije. Zakon obavezuje pripadnike Ministarstva unutrašnjih poslova da traže pismeno odobrenje suda pre nego što počnu nadgledanje sumnjive kriminalne radnje, ili nalog za ulazak u tuđi posed, izuzev kada treba zaštititi nečiji život ili imovinu. Policija često krši ove uredbe.

Borci za ljudska prava i predstavnici nevladinih organizacija smatraju da ne postoji adekvatna parlamentarna kontrola bezbednosnih agencija. Nepoznato je u kojoj meri država nadzire ličnu komunikaciju. Aktivisti građanskog društva sumnjaju da postoji opsežna kontrola profila građana na društvenim mrežama i javno otkrivanje identiteta anonimnih korisnika društvenih medija koji kritikuju rad vlasti. U jednom slučaju, Share fondacija prijavila je da je korisniku, koji na svom profilu na društvenim mrežama često objavljuje sadržaj u kojima kritikuje vlast, postavljena njegova biometrijska fotografija iz lične karte.

Zakon o zaštiti ličnih podataka stupio je na snagu 21. avgusta; do oktobra nije prošlo dovoljno vremena da se proceni njegova efikasnost. Do ozbiljnog narušavanja bezbednosti zaštićenih ličnih podataka došlo je 2018. godine kada je privatna firma, koja je za Ministarstvo zdravlja uvodila mobilnu aplikaciju za zakazivanje pregleda, dobila pristup podacima građana kojima po zakonu ne sme da ima pristup.

Drugi deo. Poštovanje građanskih sloboda, kao što su:

a. Sloboda izražavanja i medija

Ustav garantuje slobodu izražavanja, uključujući i slobodu štampe, ali pretnje i napadi na novinare, nedovoljna transparentnost u pogledu medijskog vlasništva i preterano mešanje vlasti u prezasićeni medijski sektor u zemlji, podrivaju ove slobode. Nezavisni posmatrači tvrde da se trend opadanja medijskih sloboda nastavio tokom čitave godine, a Reporteri bez granica su početkom godine ocenili medijske prilike u zemlji kao nebezbedne, zbog toga što u Srbiji „bavljenje novinarstvom nije ni bezbedno ni podržano od strane države“. U toku izveštajne godine Fridom haus je prebacio Srbiju iz grupe zemalja sa slobodnim u grupu zemalja sa delimično slobodnim medijima. Neuravnoteženo medijsko izveštavanje i veliki obim lažnih, obmanjujućih ili neproverenih vesti nastavili su da ugrožavaju sposobnost građana da suštinski učestvuju u demokratskom procesu.

Sloboda štampe i medija: Nezavisni mediji su aktivni, ali ograničeni u mogućnosti da predstavljaju drugačije gledište zbog prevelikog broja medija na tržištu i podrške koju vlasti pružaju provladinim medijima. Medijsko tržište je prezasićeno budući da postoji preko dve hiljade registrovanih medijskih kuća, od kojih mnoge nisu profitabilne. Prema analizi jedne strane agencije za razvojnu pomoć, vlasti obezbeđuju između jedne trećine i jedne polovine godišnjih medijskih prihoda od 420 miliona evra (460 miliona dolara), od čega većinu kroz naplatu poreza na usluge i finansiranje javnih emitera. Prema istraživanju Reportera bez granica iz 2018. vladina ministarstva i firme u vlasništvu države su zajedno najveći oglašivači u zemlji, što znači da vlast svoju kupovnu moć

koristi da podrži provladin uređivački sadržaj i uguši kritička gledišta. Predstavnici medijskih udruženja tvrde da je uloga vlasti mnogo veća od onoga što pokazuju brojevi jer privatne firme koje kupuju oglasni prostor prednost daju kućama koje objavljuju provladin sadržaj i hvale vlast. Predstavnici *vočdog* organizacija veruju da na medijskom tržištu postoji previše medijskih kuća da bi one mogle finansijski opstati bez pomoći vlasti ili pristupa ugovorima koje finansira država.

Televizija je najuticajniji medijski format zbog koncentracije gledalaca i njene popularnosti. Postoji pet televizija koje imaju nacionalnu pokrivenost u Srbiji. Njihova brojnost i zavisnost od vladinih sredstava za oglašavanje izrazito je pogodovala sadašnjim vlastima za vreme izbornog procesa i otežavala predstavnicima opozicije da se obrate potencijalnim glasačima. Najveći distributeri plaćenog medijskog sadržaja su Junajted grupa, koja kontroliše preko pedeset procenata kablovskog tržišta, zatim Telekom Srbija, kompanija u većinskom državnom vlasništvu koja poseduje preko 25 procenata tržišta. Obe kompanije su vertikalno integrisane i kontrolišu produkciju i distribuciju medijskog sadržaja, kao i fizičke infrastrukture.

Nezavisni novinari i medijske kuće nastavili su da izdaju nekoliko nezavisnih novina, iako su sve manje čitane. Tabloidi su i dalje popularni iako redovno objavljuju netačne ili nepotvrđene informacije. U mnogima od ovih priča ocrnjuju se lideri opozicionih partija. Takvi tekstovi često su imali lažni ili obmanjujući naslov na naslovnoj strani. Analiza koju je 15. avgusta objavila Mreža za istraživanje kriminala i korupcije (KRIK) pokazuje da je provladin časopis *Informer* objavio 150 lažnih, neosnovanih ili nepotvrđenih vesti od januara do juna. Drugi tabloid *Alo* objavio je 115 ovakvih vesti, dok su *Srpski telegraf* objavio 94, a *Kurir* 60. Pored izmišljenih vesti, isti tabloidi su pokazali jasnu pristrasnost vladajućoj stranci. U analizi se primećuje da ova četiri lista redovno na negativan način izveštavaju o opozicionim strankama, protestima građana i određenim susednim zemljama.

Nasilje i uznemiravanje: Zakon zabranjuje pretnje i sve vidove pritisaka na javna glasila i novinare, kao i svako drugo mešanje koje može ugroziti njihov rad. Od januara do avgusta Nezavisno udruženje novinara Srbije prijavilo je 85 slučajeva u kojima su novinari bili napadnuti ili im je prećeno ili su bili izloženi političkom pritisku. U te napade spadali su vandalizam, zastrašivanje i fizički napadi. Takav primer je slučaj Milana Jovanovića kome su u decembru 2018. godine dva napadača zapalila kuću u kojoj su spavali on i njegova supruga. Par se jedva spasao tako što je pobegao kroz prozor sa zadnje strane kuće. Jovanović se bavio istraživačkim novinarstvom za lokalni info portal beogradskog naselja Grocka, za koji je pisao o korupciji na lokalnom nivou. Dragoljub Simović, predsednik opštine Grocka i funkcioner vladajuće Srpske napredne stranke (SNS) optužen je da je naručio podmetanje požara. Suđenje je počelo u oktobru; ročište je odlagano tri puta zbog toga što se advokati odbrane nisu pojavili pred sudom sa osumnjičenim.

Novinari su takođe bili izloženi spontanom nasilju i pretnjama, što je pokazatelj spremnosti nacionalističkih grupa da ponavljaju retoriku političkih vođa prilikom izvođenja nasilnih činova. Televizijsku ekipu i reportera koji su 28. avgusta pravili prilog o postavljanju starog jugoslovenskog vojnog tenka ispred fudbalskog stadiona napala je rulja, koja je pokušala da im razbije opremu i koja ih je nazivala „špijunima“, „lopovima“ i „američkim plaćenicima“.

Vladini zvaničnici često usmeravaju svoje napade na medije. Zakon predviđa kazne za klevetu pojedinaca ali ne i organizacija ili grupa. Televizija N1 je često izložena kritici predstavnika vlasti; zaposleni na ovoj televiziji dobijali su pretnje smrću. Kablovski provajder Srpske kablovske mreže (SBB) predmet je upornih kritika vladinih funkcionera. Zamenik gradonačelnika Beograda Goran Vesić upustio se u dugačak sukob sa SBB-om, pa je čak u više navrata tvrdio da njegova kablovska mreža nije instalirana po zakonu. Iz SBB-a su odgovarali da poseduju legalne ugovore za postavljanje svoje opreme. Takođe su prijavili da su Vesićeve izjave izazvale veliki broj pretnji vandalskim uništavanjem njihove opreme. Maltretiranje novinara obično bi se pogoršalo posle objavljivanja vesti u kojima se iznose podaci koji prikazuju funkcionere vladajuće stranke u lošem svetlu. Nakon što je Balkanska istraživača mreža (BIRN) objavila fotografije koje ukazuju na povezanost predsednikovog brata sa ozloglašanim biznismenom sa Kosova, na društvenim mrežama je objavljen je snimak sa urednikom ove mreže Slobodanom Georgievim pod naslovom „Kako prepoznati izdajnika“. Provladine medijske kuće takođe objavljuju sadržaj u kojem se kritički govori o nezavisnim medijima. Tako je, na primer, krajem 2018. nedeljnik *Ilustrovana politika* na naslovnoj strani svog izdanja objavio sliku psa koji reži ispred naslovnih strana tri glavna opoziciona glasila, uz naslov „Psi su pušteni“, što je protumačeno kao poziv na linč ovih medija.

Predstavnici *vočdog* organizacija takođe navode da još nisu razrešena ranija ubistva nekoliko novinara, između ostalih, ubistvo Dade Vujasinović (1994) i Milana Pantića (2001). U aprilu su četiri bivša pripadnika Državne bezbednosti osuđena na ukupno sto godina zatvora zbog učešća u ubistvu Slavka Ćuruvije 1999. godine. Medijske *vočdog* organizacije, koje su pozdravile ovu presudu, ipak su izrazile zabrinutost zbog toga što nijedan visoki funkcioner nije osumnjičen za naručivanje ubistva, kao i zbog toga što se na presudu čekalo dvadeset godina, zbog neprekidnog odlaganja suđenja.

U istraživanju koje je 2018. godine sprovedla fondacija „Slavko Ćuruvija“, *Kontrola i sloboda medija – svedočenje novinara*, utvrđeno je da 74 posto novinara u Srbiji smatra „da postoje ozbiljne prepreke u ispoljavanju slobode medija“ ili da uopšte ne postoji medijska sloboda. Gotovo dve trećine anketiranih novinara smatra da politički establišment ima najjači uticaj u medijskoj zajednici.

Cenzura ili filtriranje sadržaja: Postoje navodi da država aktivno utiče na izveštavanje medija u vezi sa jednim brojem pitanja. Predstavnici medijskih udruženja tvrde da su mediji ponekad zbog ekonomskog pritiska prinuđeni da vrše autocenzuru i ne objavljuju sadržaje u kojima se kritikuje vlast, u strahu od pritiska vlasti i ekonomskih posledica.

Sredstva kojima država direktno finansira medijske kuće, raspoređuju se na netransparentan način, ali tako da se očigledno podržavaju kuće koje su lojalne vladajućoj partiji, umesto da se podržava nezavisno novinarstvo. Prema izveštaju Centra za istraživačko novinarstvo Srbije iz 2018. provladini tabloidi *Srpski Telegraf* i *Informer* dobili su 23,5 miliona dinara (222 hiljada dolara) od države, uprkos čestom kršenju Kodeksa novinara Srbije. U međuvremenu, državni novac je uskraćen dnevnom listu *Danas*, agenciji *Beta*, nedeljniku *Novi magazin* i *Medijskom centru* Nezavisne asocijacije novinara Srbije – koji nisu imali nijednu opomenu saveta za štampu. U izveštaju se zaključuje: „Stvari su potpuno jasne: provladini mediji dobijaju novac na državnim konkursima.“ Državna sredstva se takođe usmeravaju profitabilnim privatnim medijskim kućama

koje redovno objavljuju provladin sadržaj. Centar za istraživačko novinarstvo objavio je da je Pink Internešnel, roditeljska firma televizije Pink, dobio zajmove od preko deset miliona evra (11 miliona dolara) od Agencije za osiguranje i finansiranje izvoza 2014, uz već obećanih 2,5 miliona evra (2,8 miliona dolara). Ta ista Agencija je, kako se navodi, ovoj firmi obezbedila dodatni zajam od 3,2 miliona evra (3,5 miliona dolara).

Predstavnici vlasti i dalje dobijaju mnogo više prostora u medijima od opozicionih političara. Zakon nalaže jednaku zastupljenost svih stranaka za vreme predizborne kampanje, ali Regulatorno telo za elektronske medije (REM) često učešće vladinih funkcionera na predizbornim skupovima posmatra kao zvanične aktivnosti, koje onda izlaze izvan okvira ovog zakona. Predstavnici opozicionih stranaka i aktivisti civilnog društva smatraju da REM ne ispunjava efikasno svoje zadatke već se stavlja na stranu vladajuće stranke, dopuštajući neuravnoteženo medijsko izveštavanje pre, za vreme i posle izbornih kampanja, na taj način suštinski uskraćujući političkoj opoziciji prisustvo u medijima.

Uticaj nevladinih činilaca: Nekoliko medijskih kuća objavljivalo je tokom godine na koju se izveštaj odnosi članke u kojima se brojni novinari, aktivisti nevladinih organizacija i predstavnici nezavisnih institucija optužuju da su državni „izdajnici“ kojima je cilj da nasilno sruše ustavni poredak. Predstavnik Bezbednosno-informativne agencije je na konferenciji održanoj 2018. godine objasnio da najozbiljnije pretnje državnom sistemu predstavljaju strani špijuni u redovima opozicije, civilnog društva i pojedinih medija. Centar za evroatlantske studije (CEAS) često se nalazi na meti verbalnih napada osuđenog ratnog zločinca i skupštinskog poslanika Vojislava Šešelja. Posle ovakvih izjava, predstavnici Centra tvrde da dobijaju i pismene pretnje u kojima se članovi njihove organizacije nazivaju „izdajnicima, izrodima i degenericima“, i poručuje im se da napuste zemlju. Nevladine organizacije i njihovi predstavnici često dobijaju pretnje; te pretnje često odražavaju ili pojačavaju retoriku javnih ličnosti na društvenim medijima i često im se organizovano uskraćuju usluge kako bi se srušile njihove stranice na internetu.

Slobodno korišćenje interneta

Nema podataka da su vlasti ograničavale ili ometale pristup internetu, nadzirale privatnu onlajn komunikaciju bez odgovarajućeg zakonskog odobrenja, niti da su cenzurisale internet sadržaj.

I mada se pristup internetu i dalje ne ograničava, zakon obavezuje telekomunikacione operatere da godinu dana čuvaju podatke, uključujući informacije o izvoru i odredištu komunikacije, o početku, trajanju i završetku komunikacije, o vrsti komunikacije, identifikaciji korisničkog terminala, lokaciji mobilnog korisničkog terminala. I dok obaveštajne službe ovim podacima mogu pristupiti bez sudskog naloga, zakon nalaže da se za pristup sadržaju komunikacije mora tražiti sudski nalog.

Sloboda naučnog i umetničkog stvaralaštva

Vlasti nisu ni na koji način gušile akademske slobode ili ograničavale kulturne događaje.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Zakon jemči građanima pravo na mirno okupljanje i udruživanje, ali vlasti ova prava u nekim slučajevima ograničavaju.

U martu je CIVICUS, globalni savez organizacija civilnog društva i aktivista, prebacio Srbiju u kategoriju zemalja u kojima su osnovne slobode ozbiljno opstruisane. U aprilu su predstavnici dvadeset nevladinih organizacija potpisali Platformu Tri slobode za očuvanje prostora za civilno društvo u Srbiji, u cilju zaštite i unapređenja slobode udruživanja, okupljanja i informisanja. Organizatori Platforme registrovali su devetnaest slučajeva povrede slobode okupljanja i osamnaest slučajeva ugrožavanja slobode udruživanja od marta do jula.

Sloboda mirnog okupljanja

Ustav jemči pravo na mirno okupljanje, što vlasti uglavnom u praksi poštuju. Organizatori protesta su po zakonu dužni da traže dozvolu policije za održavanje događaja i da u zahtevu navedu tačan datum, vreme i procenu broja učesnika. Policija uglavnom odobrava proteste koji neće ugroziti građane i javni saobraćaj; u suprotnom, policija donosi odluku tek u dogovoru s gradskim vlastima. O okupljanjima za koja se procenjuje da će imati visok bezbednosni rizik odluku donose više instance vlasti.

U toku izveštajne godine održavala su se veliki skupovi, uključujući i proteste protiv vlasti. U 2016. je donet zakon o javnim okupljanjima, uprkos protivljenju predstavnika organizacija civilnog društva zbog uvođenja kazni i novčane globe za organizatore neodobrenih okupljanja, u toj meri da su predstavnici ovih organizacija zakon proglasili previše restriktivnim u odnosu na prava zagarantovana Ustavom Srbije. Prema ovom zakonu vlasti imaju široka ovlašćenja da identifikuju organizatore i izreknu prekršajne sankcije ili novčane kazne pojedincima ili organizacijama. U izveštaju Evropske komisije o Srbiji za 2019. godinu navodi se da iako je zakonski okvir o javnim okupljanjima generalno u skladu sa evropskim standardima, nedostaju podzakonski propisi neophodni za njegovo potpuno sprovođenje.

Sloboda udruživanja

Ustav jemči slobodu udruživanja, što vlasti uglavnom poštuju.

Svi privrednici su nastavili da plaćaju obaveznu godišnju članarinu Privrednoj komori Srbije. U 2017. godini Udruženje za zaštitu ustavnosti i zakonitosti podnelo je žalbu Ustavnom sudu, tvrdeći da je obavezno članstvo protivno Ustavu. U toku godine na koju se izveštaj odnosi Ustavni sud je doneo odluku da je obavezno članstvo u Privrednoj komori u skladu sa ustavom.

c. Verske slobode

Videti dokument Stejt departmenta: *Izveštaj o međunarodnim verskim slobodama* na www.state.gov/religiousfreedomreport/.

d. Sloboda kretanja, interno raseljena lica, zaštita izbeglica i lica bez državljanstva

Ustav jamči građanima pravo da se slobodno kreću u zemlji, da putuju u inostranstvo, da se isele i repatriiraju, što vlasti u praksi uglavnom poštuju.

Interno raseljena lica

U skladu s Vodećim principima o internoj raseljenosti Ujedinjenih Nacija zakon obezbeđuje zaštitu interno raseljenim licima, ali u nekim oblastima nema potpune implementacije odredbi. Prema zvaničnim statističkim podacima Komesarijata za izbeglice na teritoriji Srbije je u 2018. godini prebivalo 198.545 raseljenih lica sa Kosova. Reč je uglavnom o Srbima, Crnogorcima, Romima, Egipćanima, Aškalijima, Gorancima i Bošnjacima, izbeglim u vreme sukoba 1998-99 iz tadašnje jugoslovenske autonomne pokrajine. Prema navodima Komesarijata za izbeglice preko 68.000 izbeglih lica je u izuzetno teškom položaju i potrebna im je pomoć, što znači da ispunjavaju jedan ili više kriterijuma socijalne ugroženosti prema UNHCR-u. Tu spadaju domaćinstva čiji je prihod ispod linije siromaštva, lica koja žive u nedostojanstvenim uslovima, lica sa mentalnim ili fizičkim oštećenjem, samohrani roditelji, starija lica, žene, deca ili adolescenti iz rizičnih grupa.

Prema istraživanju Komesarijata za izbeglice Ujedinjenih Nacija, najugroženija i najmarginalizovanija etnička manjina među interno raseljenim licima je dvadeset hiljada Roma. Najugroženija interno raseljena lica žive u divljim naseljima, bez bazične infrastrukture, struje, vode i sanitarnih uslova, i u stalnom su strahu od izbacivanja. Stopa nezaposlenosti među raseljenim Romima je 74 posto, a 98 posto romskih domaćinstava nema sredstava za podmirivanje osnovnih prehrambenih potreba ili plaćanje komunalija, zdravstvene nege, sredstva za higijenu, školovanja i gradskog prevoza. Prema podacima UNHCR-a, gotovo devedeset posto raseljenih Roma živi u neuslovnim objektima, jer većina nije uspela ni da se integriše u društvo niti da se vrati svojoj kući. Romske zajednice se uglavnom nalaze u urbanim delovima; neka od najugroženijih divljih naselja su Čukarička šuma u Beogradu, Veliki rit u Novom Sadu i u drugim gradskim oblastima.

Prema navodima Komesarijata država je u proteklih osamnaest godina uz podršku međunarodne zajednice implementirala mere i aktivnosti u vezi sa prihvatanjem i brigom o interno raseljenim licima sa Kosova, kako bi im se obezbedili adekvatni uslovi za život. Prema njihovom istraživanju obezbeđeno je preko 4.700 stambenih jedinica, koje su uglavnom definisane kao stanovi za jednu porodicu. Nije poznato koliko je tih stambenih jedinica dodeljeno interno raseljenim Romima, koji se često i ne izjašnjavaju kao Romi.

I mada državni zvaničnici i dalje javno pozivaju interno raseljena lica sa Kosova da se vrate na svoja ognjišta, visoki javni funkcioneri takođe tvrde da u mnogim slučajevima to nije bezbedno. Osim toga, prema novoj regulativi o povratku raseljenih lica i trajnim rešenjima, od interno raseljenih lica se traži da podnesu zahtev za povratak opštini u koju se vraćaju, pored toga što treba da se registruju u okviru registracionog procesa UHNCR-a.

U cilju pružanja pomoći izbeglicama iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, kao i interno raseljenim licima sa Kosova, Vlada je nastavila da implementira *Nacionalnu strategiju za rešavanje pitanja izbeglih i interno raseljenih lica iz 2002*, za koju je predloženo da se primenjuje do 2020. Strategija nije sveobuhvatna i ne uspeva da obezbedi tehničke i finansijske kapacitete za obezbeđivanje trajnih rešenja za interno raseljena lica. Do izvesnog pomaka došlo je u sklopu Skopskog procesa,

u okviru koga su vlade Srbije, Makedonije, Crne Gore i Kosova identifikovale sigurnost, imovinu, upravljanje podacima, dokumentaciju i planiranje rešenja kao pitanja koja treba rešavati i usaglasile se oko akcija koje treba preduzeti. Usvajanje i implementacija ovih akcija, međutim, i dalje je u toku. U UNHCR-u navode da vlasti nagoveštavaju pomak od pristupa isključivo usmerenog na povratak raseljenih lica i pokazuju interesovanje da prošire postojeći regionalni stambeni program i obuhvate raseljena lica sa Kosova kako bi se ili vratili na Kosovo ili integrisali u zajednicu u regionu u koji su se doselili.

Država je u toku godine obezbedila 228 stambenih jedinica (192 paketa građevinskog materijala i 96 seoskih kuća) i 165 programa dohodovane aktivnosti za interno raseljena lica. Lokalne nevladine organizacije i međunarodne organizacije obezbeđivale su dodatne objekte za smeštaj interno raseljenih lica i pružale im novčanu i besplatnu pravnu pomoć prilikom upisa u matične knjige, rešavanja imovinskih zahteva, ostvarivanja radničkih prava i vađenja ličnih dokumenata.

Stambeni uslovi u kojima živi veliki broj interno raseljenih lica i dalje su povod za brigu. Mnogi od preko 68.000 izuzetno ugroženih interno raseljenih lica sa Kosova živi u neuslovnom privatnom smeštaju. Iz Komesarijata za izbeglice i migracije navode da je 72 interno raseljena lica sa Kosova (svi su romske nacionalnosti) smešteno u takozvanom kolektivnom centru „Salvatore“ u Bujanovcu, i to u najnužnijem smeštaju koji je prvobitno bio namenjen privremenom boravku. Ova interno raseljena lica su posebno marginalizovana i, prema navodima iz UNHCR-a, nemaju pristup socijalnoj pomoći ili programima ekonomskog osnaživanja. Pored toga, još 629 interno raseljenih lica i dalje živi u 22 neformalna kolektivna centra raspoređena po čitavoj zemlji; država ne finansira ove centre.

Zaštita izbeglica

Proterivanje ili vraćanje silom (refoulement): Predstavnici humanitarnih organizacija navode da Srbiji nedostaju sredstva i stručni kadar kako bi se tražioci azila zaštitili od nasilnog vraćanja. U raznim novinskim i humanitarnim izveštajima navodi se da se vlasti ne suzdržavaju od nasilnog vraćanja neregularnih migranata pre nego što utvrde da li su oni možda tražioci azila. U prvoj polovini godine, prema izveštajima dobijenim od terenskih službi i partnera UNHCR-a 1.022 lica je presretnuto i sprečeno da pređe državnu granicu (u 48 posto slučajeva do toga je došlo na granici sa Severnom Makedonijom, u 38 na granici sa Bugarskom). Broj sprečenih prelazaka granice povećan je za 350 posto u odnosu na 2018. godinu. Osim toga, prema informacijama dobijenim od Ministarstva unutrašnjih poslova, 1.186 lica je sprečeno da uđe u zemlju na beogradskom Aerodromu Nikola Tesla, što predstavlja znatno povećanje u odnosu na 2018. godinu (kada se dogodio 771 ovakav slučaj). Postoje nepotvrđene tvrdnje da potencijalne tražioce azila koji ulaze u zemlju preko beogradskog Aerodroma Nikola Tesla, recimo Kurde iz Turske, vlasti prvim letom vraćaju nazad. Specijalni izvestilac Ujedinjenih Nacija za torturu izrazio je zabrinutost zbog prakse nadležnih na graničnom prelazu na beogradskom Aerodromu Nikola Tesla, i primetio izvestan broj problema u pristupu postupku traženja azila i ponašanju službe granične policije na aerodromu.

Radna grupa za rešavanje pitanja mešovutih migracionih tokova Vlade Srbije nije radila tokom čitave godine, nije razmotrila nijedan problem iz svog portfolija niti obezbedila podatke o broju sprečenih ilegalnih ulazaka u zemlju.

Odobrovanje azila: Zakon predviđa mogućnost davanja azila ili izbegličkog statusa i vlasti su ustanovile sistem za pružanje zaštite izbeglicama. Kancelarija za azil u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova, koja je zadužena za implementaciju sistema, čini to sa smanjenom efikasnošću usled nedostatka kapaciteta, sredstava i obučenog osoblja.

Zakon predviđa procesne garancije za tražioce azila i navodi procedure u vezi sa decom izbeglicama. Takođe se prepoznaje niz razloga za odobrovanje međunarodne zaštite, među kojima su i rodno zasnovano nasilje i seksualna orijentacija.

U UNHCR-u smatraju da zakon ne ispunjava međunarodne standarde budući da ne predviđa sudsku reviziju u ranim fazama postupka traženja azila niti sadrži odredbe o sigurnoj trećoj zemlji i sigurnoj zemlji porekla koje su u skladu sa međunarodnim standardima. Pružanje besplatne pravne pomoći tražiocima azila i usluga prevodilaca ili tumača (što su bazične procesne garancije) u postupcima traženja azila zavisilo je od međunarodnih sredstava.

Nameru da zatraže azil izrazilo je 1.061 dete, od čega je 355 bilo bez pratnje roditelja ili staratelja. UNHCR procenjuje da većini nepraćene dece vlasti ne obezbeđuju adekvatnu zaštitu zbog nedovoljnih kapaciteta. Država nije obezbedila kvalitetnu starateljsku zaštitu i odgovarajuće modele alternativnog zbrinjavanja dece. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja nadležno je za tri ustanove za smeštaj nepraćene dece mirgranata, čiji je ukupni kapacitet 45 kreveta; postoje i dve ustanove koje rade pod pokroviteljstvom nevladinih organizacija i imaju ukupan kapacitet od trideset mesta. Uglavnom svi maloletnici bez pratnje roditelja ili staratelja bivaju smešteni u centre za azil u Krnjači u Beogradu i Sjenici u kojima borave u neadekvatnim uslovima i bez adekvatnog starateljskog nadzora.

Vlasti su obezbedile blizu šest hiljada mesta za tražioce azila u osamnaest zvaničnih centara za prijem i smeštaj tražilaca azila, ali tri su zatvorena 2018. godine zbog smanjenja broja tražilaca azila u odnosu na 2017. U januaru je u centrima za prijem i smeštaj tražilaca azila boravilo 4.200 migranata; do avgustu je taj broj spao na 2.500.

Sigurna država porekla/tranzita:

Od usvajanja novog zakona o azilu 2018. godine Kancelarija za azil ne primenjuje koncepte prve zemlje azila i sigurne treće zemlje. Prema navodima UHNCR-a, vlasti procenjuju karakteristike svakog slučaja pojedinačno i ne primenjuje automatski ove propise.

Postoji primer iz maja kad je Kancelarija za azil usvojila zahtev za azil državljaninu Avganistana koji je zahtev podneo u martu. Umesto da primeni koncept sigurne države porekla ili tranzita, Kancelarija za azil je utvrdila da tražiocu azila, koji je u Srbiju ušao preko Bugarske, u državi porekla preta opasnost progona zbog pripadnosti određenoj etničkoj i društvenoj grupi. Tražilac azila je bio na meti verbalnih i fizičkih napada talibana zato što je radio u različitim ministarstvima u Kabulu i zato što je etnički Tadžik. Tražilac azila je pored toga, pre dolaska u Srbiju boravio u Bugarskoj, koju Kancelarija za azil ubraja u „sigurne zemlje tranzita“. Uvažene su njegove tvrdnje da tamo nije mogao da traži azil jer je neprekidno bio pod prismotrom grupe krijumčara, koji su kontrolisali njegove kretanje i sprečili ga da se obrati službi za azilante u Bugarskoj. Budući da nisu

mogli da provere navode kod relevantne službe u Bugarskoj, u Kancelariji za azil su rešili da sami analiziraju relevantne činjenice, umesto da primene koncept sigurne treće zemlje.

Zaposlenje: Tražioci azila stiču pravo na pristup tržištu rada devet meseci nakon podnošenja zahteva. Pristup tržištu rada ima i lice koje je prepoznato kao izbeglica po završetku procesa odlučivanja.

Pristup osnovnim uslugama: Tražioci azila, migranti i izbeglice imaju pravo da koriste usluge zdravstvenih i obrazovnih službi, ali u praksi postoje prepreke u vidu jezičkih i kulturnih razlika.

Trajna rešenja: Vlasti obezbeđuju pomoć za dobrovoljni povratak i integraciju izbeglica iz bivše Jugoslavije. Oni koji umesto povratka u domovinu odaberu integraciju uživaju ista prava kao i državljani Republike Srbije, dobijaju pristup osnovnim uslugama kao što su zdravstvo i obrazovanje, i olakšana im je naturalizacija; pravo glasa stiču tek pošto se završi proces njihove naturalizacije.

Srbija je zajedno s Bosnom i Hercegovinom, Hrvatskom i Crnom Gorom učestvovala u osmišljavanju regionalnog stambenog projekta koji bi omogućio stambeno zbrinjavanje blizu šesnaest hiljada ugroženih porodica koje su rešile da se integrišu. U Srbiji su tokom godine na koju se izveštaj odnosi obezbeđene 1.303 stambene jedinice.

Za izbeglice iz država koje nisu bile u sastavu bivše Jugoslavije, izbeglički status ne otvara put do državljanstva. Država obezbeđuje pomoć pri integraciji koja podrazumeva materijalnu pomoć za smeštaj u periodu od godinu dana i obavezno pohađanje kursa srpskog jezika. I pored usaglašavanja podzakonskih akata koji omogućavaju individualizovane planove integracije, što UNHCR prepoznaje kao dobar model, i dalje nije uspostavljena potrebna koordinacija relevantnih ministarstava.

Privremena zaštita: Vlasti u toku godine nisu odobrile nijednu privremenu zaštitu.

Lica bez državljanstva

Prema proceni UNHCR-a oko 2.050 lica – uglavnom Roma, Egipćana i Aškalija – u opasnosti su da ostanu bez državljanstva; blizu 300 njih nije upisano u knjigu rođenih. Postoje zakoni i procedure kojima se omogućava naknadno upisivanje u matičnu knjigu i prijava boravka, kao i sticanje nacionalnosti. Deca roditelja koji nemaju lične dokumente (ličnu kartu) ne mogu, međutim, biti upisana u knjigu rođenih odmah po rođenju, čime se stvaraju novi slučajevi lica koja su u opasnosti da ostanu bez državljanstva.

Lica u opasnosti da ostanu bez državljanstva u regulisanju statusa ometaju siromaštvo, društvena marginalizovanost, nedovoljna obaveštenost, složene i iscrpljujuće birokratske procedure, poteškoće u vađenju dokumenata, nepostojanje stalnog mesta prebivališta ili to što nisu upisani u matičnu knjigu rođenih. Romskom stanovništvu potrebna je pravna pomoć u postupku registracije građana, pribavljanju dokumenata i izvršavanju procedura nužnih za sticanje državljanstva, kako bi ostvarili osnovne socioekonomske pogodnosti državljanstva i potpuno se uključili u društvene tokove.

Zbog postojećih odredaba, deca roditelja bez ličnih dokumenata mogu ostati neupisana u matičnu knjigu rođenih najviše godinu dana. Dok ih ne upišu u knjigu rođenih, deca su pravno nevidljiva, u opasnosti da postanu lica bez državljanstva i uskraćen im je pristup mnogim uslugama, kao što su zdravstvena i socijalna zaštita.

Treći deo. Pravo građana da učestvuju u političkim procesima

Ustav i zakon jemče građanima mogućnost da biraju svoju vlast, slobodno i pošteno kroz periodične i verodostojne izbore, zasnovane na univerzalnom i jednakom pravu glasa, glasajući tajno i lično.

Izbori i politička zastupljenost

Poslednji izbori: U Srbiji su u održani vanredni parlamentarni izbori 2016. godine i predsednički izbori 2017. godine. Aleksandar Vučić, predsednik Srpske narodne stranke, izabran je za predsednika, osvojivši oko 55 posto glasova. Međunarodni posmatrači su istakli da su i jedni i drugi izbori uglavnom bili slobodni, ali da je vladajuća stranka imala prednost u obe političke kampanje. U konačnom izveštaju Ograničene misije za posmatranje izbora pri Kancelariji za demokratske institucije i ljudska prava (OEBS/KDILJP) zaključuje se da su glasači na predsedničkim izborima 2017. godine mogli da biraju između istinski različitih kandidata, te da su kandidati mogli da vode izbornu kampanju na slobodan način. Izbornom kampanjom je, međutim, dominirao tadašnji premijer Aleksandar Vučić kome je išlo u prilog nejasno razgraničenje između aktivnosti koje je sprovodio u sklopu izborne kampanje i onih aktivnosti koje je sprovodio kao premijer.

U 2018. godini su održani izbori za Skupštinu grada Beograda. U Beogradu živi 1,6 miliona stanovnika, pa se mesto gradonačelnika Beograda smatra trećom najuticajnijom političkom pozicijom u zemlji. Srpska napredna stranka predsednika Vučića osvojila je gotovo 45 posto glasova, dobivši tako većinu u skupštini. Na izborima su učestvovala 24 političke stranke, ali samo još tri su prešle izborni cenzus od pet posto osvojenih glasova. I mada su partije mogle uglavnom da vode izborne kampanje na slobodan način, opozicione stranke su izrazile zabrinutost zbog ograničenog pristupa domaćim medijskim kućama, uključujući i javne servise.

U znak revolta zbog neizbalansiranog medijskog izveštavanja, potvrđenih navoda o vršenju pritiska na birače i zloupotrebe administrativnih sredstava u korist vladajuće stranke, opozicione stranke su donele odluku da bojkotuju rad republičke i lokalnih skupština u novembru 2018. godine i počele da održavaju redovne nedeljne proteste protiv vlasti. Jedan od ključnih zahteva opozicionih stranaka, pored ravnopravnog pristupa medijima, jeste i bolja primena izborne regulative.

Posmatračka misija Centra za istraživanje, transparentnost i odgovornost koja je nadgledala izbore za Gradsku skupštinu Beograda prijavila je ozbiljna kršenja glasačke procedure na osam posto biračkih mesta, što je veći broj neregularnosti od onog koji je prijavljen na predsedničkim izborima 2017. godine ili parlamentarnim 2016. godine.

Zastupljenost žena i predstavnika manjina: Zakon ne ograničava učešće žena i predstavnika manjina u političkim procesima, te oni učestvuju u njima. Prema zakonu o lokalnim i parlamentarnim izborima, među svaka tri kandidata na listi mora se naći jedan kandidat manje zastupljenog pola. Ovim zakonom uspostavljena je bolja rodna ravnoteža u Skupštini, u kojoj su 34 posto zakonodavaca žene. Manjinskim grupama potrebno je samo hiljadu potpisa za registraciju političke stranke u poređenju sa deset hiljada potpisa koliko je potrebno većinskim strankama.

Četvrti deo. Korupcija i netransparentnost vlasti

Zakon predviđa krivične kazne za korumpirane funkcionere. U javnosti je pak rasprostranjeno uverenje da država primenjuje zakone nedosledno i nesistematično i da visoki funkcioneri ponekad nekažnjeno učestvuju u korupciji. U *Izveštaju Evropske komisije o Srbiji za 2019. godinu* navodi se da je Srbija napravila ograničeni napredak u borbi protiv korupcije. U toku godine bilo je brojnih prijava korupcije na nivou vlasti. Vlasti prijavljuju povećanje broja slučajeva korupcije na nižem i srednjem nivou, pranja novca i privrednog kriminala, pre svega u vidu korišćenja ovlašćenja dopuštenih zakonom i tehničke pomoći i obuke dobijene od međunarodnih donatora. No i pored toga, korupcija je prisutna u mnogim oblastima i nastavlja da bude razlog za zabrinutost.

Iako je pravni okvir za borbu protiv korupcije uglavnom uspostavljen, regulatorna tela za borbu protiv korupcije obično nemaju dovoljno kvalifikovanog kadra i nisu i dalje integrisana sa ostalim pravosudnim organima, što ograničava razmenu informacija i dokaza sa tužilaštvom. U svom izveštaju za 2019. godinu Freedom house navodi da rad Agencije za borbu protiv korupcije otežava delimično nejasna podela nadležnosti sa drugim telima koja takođe imaju zadatak da se bore protiv korupcije. U maju je Skupština donela novi Zakon o sprečavanju korupcije koji se pre svega odnosi na rad Agencije i koji treba da stupi na snagu u septembru 2020. Zakon donosi izvesna poboljšanja u odnosu na prethodnu verziju, kao što je razgraničavanje nadležnosti Agencije i proširenje preventivnih mera. Freedom house je umanjio broj bodova Srbije u oblasti političkog pluralizma i participacije na osnovu kredibilnih izveštaja da Agencija za borbu protiv korupcije nije detaljno istražila problem nejasnog partijskog finansiranja tokom predizbornih kampanja, uključujući i korišćenje hiljadu posrednika-donatora kako bi se zaobišla zakonska ograničenja za pojedinačne donacije u kampanji i prikrivio pravi izvor finansiranja.

Eksperti iz Evropske unije primećuju stalan problem preteranog korišćenja nejasno definisane optužbe za „zloupotrebu službenog položaja“ kod navodnih slučajeva korupcije u privatnom sektoru. I pored toga što se predstavnici vlasti javno zalažu za borbu protiv korupcije, i Savet za borbu protiv korupcije i nevladina organizacija Transparentnost Srbija nastavljaju da kritikuju nedovoljnu transparentnost vlasti.

Korupcija: Tokom godine bilo je brojnih slučajeva korupcije. Od marta 2018. godine do maja 2019. godine Prema navodima Republičkog javnog tužilaštva doneto je 255 sudskih presuda vezanih za korupciju i 530 presuda na osnovu sporazuma o priznanju krivice. Broj slučajeva koji se vode u sudovima pokazuje da je odeljenje za borbu protiv korupcije pri tužilaštvu poboljšalo saradnju sa drugim vladinim telima u istraživanju malverzacija i podizanju optužnica.

Nedavno oformljeno Odeljenje MUP-a za borbu protiv korupcije ima zadatak da istražuje koruptivna i privredna krivična dela. U prvih osam meseci godine na koju se izveštaj odnosi ovo

odeljenje podnelo je brojne prijave protiv državnih službenika na nižim i srednjim pozicijama, među kojima su carinici, policajci ili opštinski funkcioneri. Služba za borbu protiv organizovanog kriminala podnela je dve tužbe za korupciju na visokom nivou.

Prijavljivanje imovine i prihoda: Zakon nalaže postavljenim ili izabranim državnim funkcionerima da podnesu izveštaj o svojoj imovini i prihodima. Agencija za borbu protiv korupcije je zamišljena kao nezavisna institucija koja kontroliše izveštaje o prihodima državnih funkcionera, izvore finansiranja političkih stranaka i sukob interesa. Agencija takođe prati predaju prijava i vrši proveru njihove kompletnosti i tačnosti. Podaci su dostupni javnosti na internet stranici Agencije ili na lični zahtev. Protiv onih koji ne podnesu izveštaj o imovini i prihodima ili koji ne navedu potpune podatke preduzimaju se administrativne i/ili krivične mere. Bitne promene u imovinskom stanju moraju se prijavljivati svake godine. Funkcioneri su takođe dužni da odmah po napuštanju položaja podnesu izveštaj, a zatim još dve godine po prestanku vršenja javne dužnosti moraju obavestavati Agenciju o svakoj bitnijoj promeni imovinskog stanja.

U Agenciji za borbu protiv korupcije nastavili su da pokreću administrativne i krivične postupke protiv jednog broja bivših i aktuelnih funkcionera koji nisu podneli izveštaj o imovini i prihodima ili onih koji to nisu uradili na valjani način. U periodu od 1. januara do 30. juna, Agencija je podnela dve krivične prijave protiv lica koja nisu podnela izveštaj o imovini i šest prijava zbog drugih prekršaja (procesuirana su po službenoj dužnosti) nadležnim tužilaštvima ili drugim organima. Agencija je dobila 141 presudu prekršajnih sudova, na osnovu zahteva za pokretanje prekršajnog postupka u prethodnom periodu. Ovi slučajevi su povezani sa neblagovremenim podnošenjem izveštaja o imovini, sukobom interesa ili kršenjem zakona o političkom finansiranju. U većini slučajeva dosuđene su kazne.

Peti deo. Stav vlasti prema međunarodnim institucijama i nevladinim organizacijama koje istražuju slučajeve navodnog kršenja ljudskih

Vlasti uglavnom nisu ograničavale rad, istragu i objavljivanje nalaza u slučajevima povrede ljudskih prava raznim nezavisnim domaćim i međunarodnim grupama za zaštitu ljudskih prava. I mada su predstavnici vlasti generalno saradivali i izlazili u susret zahtevima ovih grupa, državni organi su se selektivno oglašivali na zahteve za slobodnim pristupom informacijama. Grupe civilnog društva su bile izložene kritici, napadima i pretnjama nevladinih aktera, ali i provladinih medijskih kuća, te jednog broja nevladinih organizacija za koje se sumnja da ih je organizovala vlast kako bi glasno učestvovala u Vladinim razgovorima sa civilnim društvom. Ono što je najčešće izazivalo ovakve reakcije bio je njihov kritički odnos prema vlasti, iznošenje gledišta suprotnih nacionalističkim stavovima o Kosovu ili podrška Međunarodnom sudu za ratne zločine na teritoriji bivše Jugoslavije. Pretnje, vandalizam i napadi usmereni protiv organizacija civilnog društva retko su temeljno ispitivani ili procesuirani. Novi zakon o pružanju besplatne pravne pomoći ograničava mogućnost ovih organizacija da pruže besplatnu pravnu pomoć u nekim tradicionalno važnim oblastima zaštite ljudskih prava, kao što su tužbe za klevetu i prekršaje.

U septembru je borac za ljudska prava Dobrica Veselinović dobio poziv na izdržavanje zatvorske kazne jer nije platio kaznu zbog organizovanja protesta „Ne davimo Beograd“ 2016. godine zbog rušenja stambenih i trgovačkih zgrada u beogradskom naselju Savamala, iako ima priznanicu koja dokazuje da je novčana kazna na koju je osuđen plaćena. Organizacije civilnog društva smatraju

da je trideset tužbi podnetih u vezi sa ovim protestima i poziv Veselinoviću na izdržavanje kazne deo vladine kampanje da uguši i učutka aktiviste i nevladine organizacije.

Vladina tela za unapređenje stanja ljudskih prava: Vladina tela posvećena zaštiti ljudskih prava su kancelarija Zaštitnika građana, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti. Sve tri službe radile su u toku godine i podnosile izveštaje Skupštini, međutim, poslanici nisu razmatrali njihove godišnje izveštaje na sednicama u skladu za zakonom.

Kancelarija republičkog zaštitnika građana zadužena je za identifikovanje problema u radu državnih institucija i davanje preporuka i lekova za njihovo rešavanje. Zaštitnik građana i dalje ima lokalne kancelarije u tri opštine sa većinskim albanskim stanovništvom. Ombudsman pruža pomoć u slučajevima građanskih pritužbi zbog povrede ljudskih prava pripadnika nacionalnih manjina, dece, osoba sa invaliditetom, lica lišenih slobode, i onima koji su izloženi diskriminaciji po osnovu pola od strane organa državne uprave i drugih organizacija koja vrše javna ovlašćenja. Pokrajina Vojvodina ima svog Zaštitnika građana koji je u toku godine samostalno radio.

Poverenica za zaštitu ravnopravnost ima pravno ovlašćenje da pokreće građanske parnice protiv preduzeća i vladinih institucija koji krše zakon o zabrani diskriminacije. Kancelarija poverenice izveštava da je u 2018. godini broj žalbi porastao za dvadeset posto; tu je uglavnom reč o pritužbama u vezi sa primenom zakona o finansijskoj pomoći porodicama sa decom i žalbi osoba sa invaliditetom u pogledu dostupnosti usluga.

Mandat Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti istekao je u decembru 2018. godine; odlazeći Poverenik Rodoljub Šabić je u svom poslednjem godišnjem izveštaju kritikovao organe vlasti, navodeći da su: „odbijanjem saradnje sa Poverenikom onemogućavali da on preduzima mere propisane zakonom ili njegove mere nisu imale nikakvog efekta.“ Skupština je u julu izabrala novog Poverenika Milana Marinovića, iako opozicione partije nisu učestvovala u glasanju zbog bojkota rada Parlamenta.

Šesti deo. Diskriminacija, društvene zloupotrebe i trgovina ljudima

Žene

Silovanje i nasilje u porodici: Zaprećena kazna za silovanje muškaraca i žena, kao i prinuđivanje bračnog partnera na seksualni odnos, kreće se do 40 godina zatvora. Vlasti ne primenjuju efikasno ovaj zakon.

Za nasilje u kući propisana je kazna do deset godina zatvora. Iako je zakonom predviđeno da žena može tražiti sudsku meru privremene zabrane učiniocu da je kontaktira i prilazi joj, vlasti ne primenjuju zakon efikasno. Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, 19 žena je ubijeno u porodičnom nasilju do septembra, od čega je barem njih pet ranije prijavilo nasilje u kući. Autonomni ženski centar primio je do maja preko pet hiljada prijava nasilja u kući. Prema istraživanju Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju o bezbednosti žena, jedna od pet žena doživela je ili fizičko ili seksualno nasilje, 44 posto je bilo izloženo psihološkom nasilju od strane svojih partnera, a 42 je doživelo seksualno zastrašivanje.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici pojačao je mere protiv porodičnog nasilja tako što se učinilac privremeno udaljava iz stana na najmanje 48 sati a najviše 30 dana. Zakon takođe zahteva da se u policiji, tužilaštvu, sudu i centru za socijalni rad obavezno vodi evidencija u elektronskom obliku o slučajevima nasilja u porodici, hitnim merama i produženim merama. U aprilu je ministar unutrašnjih poslova najavio uvođenje narukvica za žrtve i počiniocce porodičnog nasilja kako bi se obezbedila bolja zaštita žrtava. Predstavnice ženskih grupa kritikovale su ovu meru uglavnom kao simbolični pokušaj zaštite žrtava koji će uglavnom dodatno opteretiti žrtve ne donoseći im veću korist u praksi. Uprkos tome što su i pripadnici policije i pružaoci socijalnih usluga prošli obuku o porodičnom i partnerskom nasilju, Zaštitnik građana u svom godišnjem izveštaju za 2018. godinu navodi da je broj ponuđenih obuka bio nedovoljan i da i dalje nisu otklonjeni isti nedostaci u zaštiti žrtava.

U maju su porodičnoj kući u Novom Sadu ubijeni Mirjana Janković i njeni roditelji (Nada Pajić i Branislav Pajić). Mirjanin muž, Goran Janković, priznao je da ih je ubio macolom pred svojom i Mirjaninom decom (uzrasta 10 i 3 godine). Deci je pretio da će ih povrediti ako budu rekli da je dolazio u kuću posle čega je pobjegao. Mirjana je svog ubicu prijavila za nasilje u porodici i nelegalno držanje oružja dve nedelje pre ubistva; ubici je izdata zabrana prilaska koja je trebala da ga spreči da uđe u porodičnu kuću. Suđenje do kraja godine nije bilo okončano.

Seksualno uznemiravanje: Za krivični prestup seksualnog uznemiravanja muškaraca i žena zakonom je zaprećena kazna do šest meseci, i to u slučajevima gde nije bilo porodično nasilje ili korišćenja moći, a do godinu dana za zlostavljanje podređenog službenika ili štićenika. Prema navodima predstavnica ženskih grupa seksualne insinuacije u svakodnevnom govoru i ponašanju smatraju se šalama i generalno prihvataju kao vid komunikacije umesto kao ozbiljno uznemiravanje. Komitet Ujedinjenih nacija za eliminaciju diskriminacije nad ženama izrazio je zabrinutost zbog sve veće učestalosti mizoginijih izjava u medijima, ali i u saopštenjima visokih funkcionera i verskih vođa, ali i zato što ti slučajevi nisu ni istraženi ni kažnjeni piše u *Četvrtom periodičnom izveštaju Republike Srbije za 2019.*

Prvi poznati slučaj krivičnog gonjenja lica na položaju zbog seksualnog uznemiravanja nastavio se u toku godine. U martu 2018. godine Marija Lukić, službenica u opštini grada Brusa podnela je tužbu protiv predsednika opštine Milutina Jeličića zbog seksualnog uznemiravanja. Lukićeva je odmah otpuštena sa radnog mesta, a u oktobru je prošlo više od godinu dana kako se suđenje odlaže iz trivlijalnih razloga. Još šest žena je prijavilo predsednika opštine zbog seksualnog uznemiravanja, ali tužilaštvo je odbacilo njihove optužbe zbog navodnog nedostatka dokaza. Predstavnice ženskih organizacija zaključuju da policija smatra slučajeve seksualnog uznemiravanja i neželjenog dodirivanja ličnim problemom dotične žene i retko kad ispituje optužbe.

Nametnuta kontrola rađanja: Nema izveštaja o prinudnim prekidima trudnoće ili nevoljnoj sterilizaciji.

Diskriminacija: Iako su žene i muškarci ravnopravni pred zakonom i imaju ista prava u svim oblastima, vlasti ne poštuju uvek ovo u praksi. Žene su diskriminisane i u kući i na tržištu rada; u braku, prilikom razvoda, ostvarivanja roditeljskog prava, zapošljavanja, podizanja kredita, isplate

zarade, zatim kao vlasnice ili rukovodioci preduzeća, te u obrazovanju, sudskim procesima i stanovanju. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, žene u proseku provode dvaput više sati na kućnim poslovima nego muškarci.

Deca

Upis u knjige: Dete stiče državljanstvo preko jednog roditelja. Zakon o matičnim knjigama osigurava svima koji se rode pravo da budu upisani u knjige. Deo romske dece ostaje neprijavljen. Dete je moguće i naknadno prijaviti, ali procedura je zamršena (videti odeljak 2.d. Lica bez državljanstva). Neprijavljena deca ne mogu ostvariti pravo na javne usluge, kao što je zdravstvena zaštita.

Obrazovanje: Prvih dvanaest godina školovanja su besplatne, ali samo su obavezni pripremni razred i školovanje do petnaeste godine. Diskriminacija manjina i ekonomske nedaće sprečavaju pojedinu decu da pohađaju školu. U romskim i siromašnim seoskim zajednicama devojčice češće i ranije prekidaju školovanje nego dečaci. Kod romske dece se nesrazmerno češće identifikuju posebne potrebe zbog čega se ova deca šalju u specijalne škole u kojima ne mogu da ostvare svoje pune obrazovne mogućnosti.

Prema zakonu pripadnici etničkih manjina imaju pravo da se školuju na manjinskom jeziku ali u praksi se ovo pravo ne ostvaruje. Stanovnici albanske etničke pripadnosti u Južnoj Srbiji uglavnom već deset godina nemaju udžbenike.

Zlostavljanje dece: Postoje zakoni koji zabranjuju zlostavljanje dece, i kazne se kreću od dve do deset godina zatvora. Prema navodima istraživača i novinara, deca su izložena direktnom i indirektnom nasilju, fizičkom i seksualnom nasilju, emocionalnom zlostavljanju i zanemarivanju. U godišnjem izveštaju Zaštitnika građana za 2018. navodi se da je „nasilje nad decom učestalo“ u zemlji i da je „fizičko kažnjavanje dece i dalje raširena metoda vaspitanja“, što je razlog zbog čega se zlostavljanje dece nedovoljno često prijavljuje. Deca u Srbiji takođe su izložena nasilju koje potiče od postojećih patrijarhalnih struktura koje omogućavaju marginalizaciju dece i dovode ih u opasnost od zlostavljanja, diskriminacije, dečjih brakova i dečjeg rada. Deca iz istorijski marginalizovanih grupa, kao što su Romi, žrtve su različitih vidova socijalnog isključivanja i češće su izložena marginalizaciji. U naporima da spreči zlostavljanje dece Srbija se uglavnom fokusira na zaštitu žrtava umesto na prevenciju zlostavljanja kroz ciljane intervencije; ovi programi podrazumevaju obuku policajaca, zaposlenih u školama i socijalnim službama, kao i osnivanje telefonskih linija i drugih platformi za prijavljivanje nasilja.

Prisilni i dečji brakovi: Donja zakonska granica za stupanje u brak je navršena osamnaesta godina života. Sud može dopustiti maloletniku starijem od 16 godina da stupi u brak pre navršene osamnaeste godine ako je dovoljno zreo da „ispuni prava i dužnosti bračnog života“. Dečji brakovi sklapaju se u romskim zajednicama, ali to nisu zakoniti brakovi, i zato ne postoje statistički podaci o njihovoj učestalosti. U UNICEF-u primećuju da se učestalost dečjih brakova u romskim zajednicama lagano povećava. Više od pola Romkinja udaje se do osamnaeste godine, a svaka peta se uda pre petnaeste.

Seksualna zloupotreba dece: Zakon zabranjuje komercijalno seksualno iskorišćavanje dece, u šta spada prodavanje, nuđenje i omogućavanje prostitucije i aktivnosti u vezi sa proizvodnjom dečje pornografije; vlasti poštuju u praksi ove zakone, ali ove aktivnosti se ipak odvijaju. Dokazi o ovim aktivnostima su ograničeni i prave razmere problema nisu poznate. Donja starosna granica za slobodno stupanje u seksualne odnose je četrnaesta godina, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili pol. U toku godine mediji su izvestili o nekoliko slučajeva gde su roditelji seksualno eksploatisali svoju decu. Apelacioni sud u Nišu je u julu u jednom slučaju potvrdio odluku višeg suda protiv čoveka koji je seksualno zlostavljao svoju usvojenu ćerku sa intelektualnim poteškoćama i prisiljavao je na prostituciju od 2013. do 2018. Počinilac je osuđen na šesnaest godina zatvora. U izveštaju Zaštitnika građana za 2018. godinu stoji da slučajevi seksualnog zlostavljanja dece nisu praćeni adekvatnim normativnim i praktičnim merama namenjenim suzbijanju i prevenciji.

Raseljena deca: Prema izveštajima lokalnih nevladinih organizacija i medija na beogradskim ulicama živi oko dve hiljade dece bez doma.

Deca u ustanovama: Deca u sirotištima i drugim ustanovama ponekad su žrtve fizičkog i emotivnog nasilja koje vrše staratelji ili oni koji vode brigu o njima, kao i vršnjačkog seksualnog nasilja. Zakon o socijalnoj zaštiti u prvi plan stavlja deinstitucionalizaciju dece u ustanovama, među njima i dece s mentalnim ili fizičkim poteškoćama, i njihovo smeštanje u hraniteljske porodice. Deca sa invaliditetom koja žive u institucijama suočavaju se sa problemima, kao što su izolacija, zanemarivanje, nedostatak stimulacije. Te institucije su često popunjene preko kapaciteta i deca se smeštaju u iste objekte sa odraslima. Predstavnici Inicijative za prava osoba sa mentalnim invaliditetom Srbije izražavaju zabrinutost zbog kršenja prava institucionalizovane dece, i navode da je šezdeset posto institucionalizovane dece sa invaliditetom isključeno iz obrazovnog sistema. Većina dece sa mentalnim invaliditetom i dalje je isključena iz obrazovnog sistema zbog strukturnih prepreka i prisutne diskriminacije koja onemogućava njihovo uključivanje u formalne obrazovne tokove.

Međunarodne otmice dece: Srbija je 1980. potpisala Hašku konvenciju o građanskim aspektima međunarodne otmice dece. Više podataka potražiti u izveštaju Stejt departmenta *Godišnji izveštaj o međunarodnim otmicama dece* na <https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/providers/legal-reports-and-data.html>.

Antisemitizam

Prema rezultatima Popisa iz 2011. godine 787 građana izjasnili su se kao Jevreji. I mada zakon zabranjuje govor mržnje, poglavari Jevrejske zajednice navode da ultranacionalističke grupe i konzervativne izdavačke kuće nude prevode antisemitskih knjiga. Antisemitska literatura, kao što su falsifikovani *Protokoli sionskih mudraca*, mogu se kupiti kod neformalnih prodavaca, u antikvarnim radnjama ili preko interneta. Desničarske grupe i dalje vode nekoliko stranica na internetu, a pojedinci sobe za razgovor (mada su mnoge neaktivne) u kojima se otvoreno promovišu antisemitske ideje i literatura. Antisemitski grafiti se pojavljuju po čitavoj zemlji, a na zidu jedne ambasade u Beogradu nacrtane su svastike.

Prema preporuci Ministarstva prosvete deca i dalje u sklopu nastavnog plana i programa, i u osnovnoj i u srednjoj školi, uče o Holokaustu. Postoji neslaganje oko uloge koju je u nacističkoj

okupaciji odigrala kvislinška Vlada narodnog spasa na čelu sa Milanom Nedićem. Pojedini učesnici u raspravi i dalje nastoje da umanje i izmene ulogu pokreta koji su u Drugom svetskom ratu sarađivali s okupatorom i učestvovali u Holokaustu.

Trgovina ljudima

Videti dokument Stejt departmenta *Izveštaj o trgovini ljudima* na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Osobe sa invaliditetom

Ustav i zakoni zabranjuju diskriminaciju osoba sa fizičkim, čulnim, intelektualnim ili mentalnim smetnjama, kao i ograničavanje njihovog pristupa obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvu, informacijama, komunikacijama, zgradama, javnom prevozu, sudovima i drugim javnim uslugama. Vlasti ne primenjuju ovaj zakon dovoljno efikasno, a prema izveštaju Evropske komisije za 2019. u zemlji „nije bilo napretka u pogledu prava osoba s invaliditetom“. Usled duboko usađenih predrasuda i nedovoljne obaveštenosti javnosti osobe sa invaliditetom i njihove porodice izloženi su stigmatizaciji i segregaciji. U svom godišnjem izveštaju za 2018. godinu Poverenica za zaštitu ravnopravnosti navodi da se najveći broj pritužbi odnosi na slučajeve diskriminacije po osnovi invaliditeta. Većina pritužbi povezana je sa nepristupačnošću javnih objekata, zbog čega ove osobe u ograničenoj meri mogu da koriste javne usluge kao što su pošta i zdravstvena zaštita. U izveštaju se osobe sa invaliditetom identifikuju kao „jedna od najranjivijih grupa stanovnika u svim oblastima društvenog života“. Prema navodima Svetske zdravstvene organizacije osobe sa invaliditetom čine 15 posto ukupne populacije.

Zakon nalaže da svi javni objekti budu dostupni osobama sa invaliditetom, ali njima i dalje nije omogućen pristup mnogim starijim zgradama u javnoj upotrebi i korišćenje javnog prevoza. Mnoga deca i odrasli sa intelektualnim smetnjama i dalje borave u institucijama, gde ih ponekad vezuju ili drže u izolaciji. Osobe sa invaliditetom ponekad su nehotice isključene iz događaja u kojima se promoviše inkluzija, što pokazuje smanjeni kapacitet vlasti da prilikom planiranja javnih događaja uzme u obzir i mogućnost dolaska učesnika na njih. U junu je u Skupštini grada Niša održana je rasprava o inkluziji osoba sa invaliditetom na petom spratu zgrade bez lifta. Ivan Novković i drugi aktivisti sa otežanim kretanjem nisu bili u mogućnosti da prisustvuju raspravi i da učestvuju u događaju.

Prema izveštaju Poverenice za zaštitu ravnopravnosti za 2018. godinu deca sa invaliditetom često nisu u mogućnosti da pohađaju školu zajedno sa decom bez invaliditeta ili im je uskraćena adekvatna pomoć kako bi mogli dobiti adekvatno obrazovanje. Odvajanjem dece sa poteškoćama u učenju u posebne škole i dalje se ograničavaju njihova obrazovna dostignuća i sputava njihov ekonomski potencijal. Predstavnici nevladinih organizacija i novinari navode da hiljade dece sa invaliditetom (i ona koja su smeštena u institucijama i ona koja žive izvan njih) nisu upisana u škole.

U Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstvu prosvete i Ministarstvu zdravlja postoje sektori nadležni za zaštitu prava osoba sa invaliditetom. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja ima široke nadležnosti u organizovanju saradnje s nevladinim organizacijama, raspoređivanju socijalne pomoći, vođenju rezidencijalnih institucija

i nadgledanju sprovođenja zakona kojima se osigurava zaštita prava osoba sa invaliditetom. Ovo Ministarstvo je raspisalo poziv za podnošenje predloga projekta za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u čitavoj zemlji; Ministarstvo je izdvojilo 180 miliona dinara (1,8 miliona dolara) za finansiranje ovih programa.

U medijima se navodi da je blizu 13.000 osoba sa invaliditetom bilo bez zaposlenja na kraju 2018. godine. Postoje 52 licencirana preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Nacionalna služba za zapošljavanje obezbedila je preduzećima subvencije od 180.000 dinara (1.800 dolara) za svaku osobu sa invaliditetom koju zaposle. Osobe sa invaliditetom su i dalje u vrlo malom broju zastupljene na tržištu rada.

Nacionalne/rasne/etničke manjine

Prema navodima Poverenice za zaštitu ravnopravnosti Romi su izloženi mnogostrukoj diskriminaciji; nezavisni posmatrači i predstavnici nevladinih organizacija naglašavaju da je i dalje prisutna sistemska segregacija i diskriminacija Roma. U 2018. godini povećao se broj pritužbi upućenih Poverenici za zaštitu ravnopravnosti zbog diskriminacije na osnovu nacionalne pripadnosti i etničkog porekla. Skoro polovina pritužbi podneta je zbog diskriminacije pripadnika romske nacionalne manjine.

Pripadnici albanske nacionalne manjine izloženi su diskriminaciji i nesrazmerno češće su nezaposleni. Otvorena diskriminacija albanske nacionalne manjine upadljivo je povezana sa razvojem dijaloga Srbije sa Kosovom. U jednom slučaju koji se odigrao 27. aprila grupa ljudi okupila se ispred pekare u Borči, koja je u vlasništvu pripadnika albanske manjine, pošto se na Fejsbuku pojavila fotografija vlasnikovog brata koji rukama pravi pokret koji se povezuje sa Albanijom; grupa je izvikivala nacionalističke parole i poruke mržnje, puštala srpske patriotske pesme i lepila nalepnice na kojima piše „Kosovo je Srbija“ na izloge pekare. Ispred pekare su doneli glavu pečene svinje, a onda su upali u objekat iz koga ih je izvela policija; ipak niko nije bio uhapšen. Ministar policije je nakon svega izjavio: „Pomenuto okupljanje je proteklo bez ijednog incidenta, i policija nije, niti će dozvoliti da dođe do narušavanja javnog reda i mira.“ Slično se dogodilo i vlasniku pekare albanske nacionalnosti u Dolovu u martu.

Država preduzima korake da spreči nasilje i diskriminaciju manjinskih grupa. Nezavisna vladina služba za Ljudska i manjinska prava podržava manjinske zajednice. Na časovima građanskog vaspitanja, koje država nudi kao alternativu verskoj nastavi u srednjem obrazovanju, đaci uče o manjinskim kulturama i multietničkoj toleranciji.

Govor mržnje je i dalje prisutan i među vladini funkcionerima na višim pozicijama, pa je tako ministar odbrane Aleksandar Vulin koristio pežorativan naziv za Albance u svom majskom govoru. U aprilu je Marko Đurić, direktor Vladine kancelarije za Kosovo i Metohiju upotrebio isti termin u svom saopštenju za štampu. Apelacioni sud u Beogradu je upotrebu ovog termina okarakterisao kao govor mržnje 2018. u slučaju koji je jedna organizacija civilnog društva povelala protiv tabloida *Informer*. Apelacioni sud u Beogradu je 25. aprila u predmetu Komiteta pravnikana za ljudska prava protiv tabloida *Kurir* utvrdio odgovornost urednika za govor mržnje prema albanskoj nacionalnoj manjini.

Lideri albanske nacionalnosti iz južnih opština Preševo, Bujanovac i Medveđa, kao i Bošnjaci iz jugozapadne oblasti Sandžaka, tvrde da nemaju dovoljno predstavnika u državnim institucijama na lokalnom nivou. Nacionalni saveti nacionalnih manjina predstavljaju manjinske etničke grupe u državi i imaju široke nadležnosti u oblasti obrazovanja, masovnih medija, kulture i upotrebe jezika manjina. Novi članovi nacionalnih saveta nacionalnih manjina izabrani su 2018. godine na novembarskim izborima za članove nacionalnih saveta i oni će na tom položaju ostati četiri godine.

Prema navodima direktorke Kancelarije za ljudska i manjinska prava, za preko 60.000 dece pripadnika nacionalnih manjina obezbeđeno je obrazovanje na maternjem jeziku. Država je načinila pomak u odobravanju novih udžbenika na maternjem jeziku nacionalnih manjina, mada na početku školske 2019-20 nisu bili spremni svi udžbenici.

Nasilje, diskriminacija i drugi vidovi maltretiranja počinjeni iz mržnje prema drukčijoj seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu

Iako zakon zabranjuje diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, u njemu nisu navedene specifične oblasti u kojima je diskriminacija zabranjena, već se uglavnom smatra da se to odnosi na stanovanje, zapošljavanje, zakonske odredbe o nacionalnosti i mogućnost pristupa javnim uslugama kao što je zdravstvo. Vlasti ne sprovode efikasno ove zakone, i nasilje nad pripadnicima LGBTI zajednice i njihova diskriminacija predstavljaju ozbiljan problem. Na osnovu izmene i dopune Zakona o matičnim knjigama od 1. januara transrodne osobe mogu da usklade svoj pravni identitet sa svojim rodnim identitetom godinu dana posle hormonske terapije i psihijatrijskog praćenja. Transrodne osobe su i pored toga lišene mnogih vidova zaštite i izložene su diskriminaciji u svim oblastima javnog života.

Prema navodima organizacija civilnog društva, u Srbiji živi oko pola miliona LGBT osoba. Ugledne nevladine organizacije navode da ne postoji ozbiljan napredak u uspostavljanju dijaloga, obrazovanju javnosti o pitanjima vezanim za LGBT osobe, i rešavanju zločina iz mržnje i nasilja motivisanog predrasudama.

Prema navodima nevladinih organizacija, aktivista i nezavisnih institucija, diskriminacija protiv pripadnika LGBTI zajednice se nastavlja. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti utvrdila je da LGBT osobe često ne prijavljuju slučajeve nasilja i diskriminacije zbog nepoverenja u rad državnih institucija i straha od stigmatizacije i sekundarne viktimizacije. Podaci dobijeni u više istraživačkih radova i izveštaja ukazuju na to da su homofobija i transfobija duboko ukorenjeni u društvu.

Prema istraživanju koje je sprovedla nevladina organizacija Labris 2018. godine među LGBTI osobama, 58,9 posto je doživelo neku vrstu diskriminacije. Najčešći vid diskriminacije je zastrašivanje, a za njim sledi seksualno uznemiravanje. Druge vrste diskriminacije koje se navode su diskriminacija, uskraćivanje određenih prava i maltretiranje na radnom mestu. Nevladina organizacija „Da se zna“ u svom izveštaju navodi da su seksualna orijentacija i rodni identitet u 42 slučaja bili motiv nasilja i diskriminacije u 2018. Broj zabeleženih napada u 2019. godini prema navodima ove organizacije porastao je trideset posto u odnosu na prethodnu godinu. Od četrdeset dva prijavljena protivpravna akta, 33 su krivični prekršaji, pet primeri diskriminacije, tri kombinacija krivičnih prekršaja i diskriminacije, i jedan slučaj govora mržnje.

U februaru su se dogodila dva vandalska napada i slučaja pretnji ispred beogradskog Prajd info centra, zajedničkog prostora posvećenog promociji prava LGBTI zajednice u zemlji. Sedam osoba je 8. februara šutiralo vrata centra i vređalo zaposlene. Policija je istog dana uhapsila četoricu napadača i slučaj je predat javnom tužilaštvu. Za vreme protesta „Kosovo je Srbija“ 18. februara demonstranti su oštetili izlog centra.

Sud je 2018. godine doneo prvu krivičnu presudu na osnovu člana koji definiše zločin iz mržnje. Zločin iz mržnje se ne tretira kao samostalan prestup već se uzima u obzir kao otežavajuća okolnost prilikom odmeravanja kazne za neko krivično delo. U ovom slučaju reč je bila o ponavljanim epizodama nasilja u porodici koje je sin, pripadnik LGBT populacije, trpeo od svog oca. Počinilac je osuđen na tri godine uslovne kazne. Aktivisti su zamerili zbog toga što je kazna isuviše blaga i zbog toga što počinilac neće služiti kaznu zatvora dokle god bude ispunjavao zahteve uslovne kazne.

Beogradska parada ponosa održana je 15. septembra šesti put zaredom nakon što je policija zaustavila nekoliko desetina protivnika parade koji su krenuli da šetaju istom rutom; nije prijavljen nijedan bezbednosni incident. Policija je zatvorila veliki deo centra Beograda kako bi osigurala trasu kojom su učesnici šetali i sprečila eventualno maltretiranje gotovo hiljadu učesnika Parade, koji su prošetali centrom Beograda. Policijske snage su bile znatno malobrojnije nego prethodnih godina. Premijerka Ana Brnabić prisustvovala je paradi zajedno sa svojom partnerkom. Organizatori Nedelje ponosa zahtevali su zaštitu prava LGBTI osoba. U Novom Sadu, drugom po veličini gradu u zemlji, održan je prvi Prajd u okviru majske Nedelje ponosa na Međunarodni dan borbe protiv homofobije, transfobije i biofobije. Organizatori događaja tražili su dozvolu prošetaju centrom Novog Sada. I pored dopuštenja ostali su okruženi kordonom policije na trgu; pomoćnica gradonačelnika Novog Sada je pozdravila skup. Sa druge strane policijskog kordona okupilo se, prema proceni, pedesetak ljudi koji su upućivali glasne uvrede i pretnje učesnicima skupa. Aktivisti civilnog društva su takođe prijavili da su dobijali pretnje i uvrede nakon događaja.

Društvena stigmatizacija osoba koji žive sa HIV/AIDS-om

Kako navode predstavnici vlasti i nevladinih organizacija, prema osobama koje žive sa HIV/AIDS-om postoje znatne predrasude u svim aspektima javnog života, uključujući i prilikom traženja posla, stana i u korišćenju javnih usluga. Prema podacima Instituta za javno zdravlje Srbije Dr Milan Jovanović Batut 94 osobe su između januara i juna registrovane kao HIV pozitivne, a 26 kao obolele od AIDS-a. Ministarstvo zdravlja obezbedilo je antiretroviralnu terapiju svim obolelim. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti u svom godišnjem izveštaju navodi da su osobe koje žive sa HIV/AIDS-om izuzetno često izložene diskriminaciji, ali nisu spremne da je prijave, zbog čega je teško odrediti prave razmere problema.

Sedmi deo. Prava radnika

a. Pravo na udruživanje i kolektivno pregovaranje

Ustav jemči radnicima pravo da osnivaju nezavisne sindikate i da sami biraju onaj kome će pristupiti, jemči im pravo na kolektivno pregovaranje i na štrajk. Sindikat se mora registrovati kod Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, a poslodavac mora potvrditi da je

vođa sindikata u stalnom radnom odnosu. Vlasti smatraju da preko pedeset posto radnika radi u delatnostima od javnog interesa i njima je ograničeno pravo na štrajk. Ovi radnici su dužni da najave protest deset dana ranije i da obezbede „minimum procesa rada“ za vreme njegovog trajanja. Osim toga, štrajk se prema zakonu može održavati jedino na radnom mestu. Zakon zabranjuje diskriminaciju radnika zbog članstva u sindikatu, ali ne propisuje kazne za ugrožavanje sindikalnog rada, niti izričito zabranjuje diskriminaciju onih koji učestvuju u sindikalnim aktivnostima. Radnici koji su otpušteni zbog sindikalnog angažovanja imaju zakonsko pravo da zahtevaju da se vrate na posao, i taj zahtev se obično ubrzo rešava u njihovu korist.

Savez samostalnih sindikata Srbije, zajednica sindikata koja deluje nezavisno od vlasti ali uglavnom podržava vladine politike, ima brojnije sindikalno telo od nezavisnih sindikalnih udruženja i u javnom i u privatnom sektoru. Nezavisni granski sindikati uspeli su ipak da se organizuju i da pregovaraju s rukovodiocima državnih preduzeća u ime svojih članova.

Zakon o radu štiti pravo radnika na kolektivno pregovaranje i to je pravo bilo efikasno zaštićeno i upražnjavano. Zakon nalaže da svako preduzeće sa preko deset zaposlenih mora usvojiti sporazum o kolektivnom pregovaranju. Da bi sindikat mogao učestvovati u pregovorima s poslodavcem u njega mora biti učlanjeno najmanje 15 posto zaposlenih u firmi. Zakon proširuje dejstvo kolektivnog pregovaranja i na poslodavce koji nisu članovi udruženja poslodavaca ili one koji nisu učestvovali u kolektivnom pregovaranju sa sindikatima. Prema zakonu, poslodavac koji je obavezan kolektivnim ugovorom mora dokazati da zapošljava pedeset posto radnika određenog sektora kako bi mu bilo odobreno proširenje kolektivnog ugovora i na one koji nisu obuhvaćeni njime.

Vlasti generalno primenjuju Zakon o radu i poštuju prava slobodnog udruživanja i kolektivnog pregovaranja, a kazne su dovoljno visoke da spreče prekršaje. Radnici i u javnom i u privatnom sektoru slobodno upražnjavaju pravo na štrajk, iako u toku godine nije održan nijedan. Inspektorat za rad nema dovoljno osoblja i opreme, zbog čega je smanjen broj inspekcija koje bi obezbedile još efikasniju primenu zakona.

I dalje postoje pritužbe zbog antisindikalnog otpuštanja i diskriminacije. Nevladine organizacije koje se zalažu za prava radnika nastoje da skrenu pažnju na polje radničkih prava i da poboljšaju uslove rada za žene, osobe sa invaliditetom, i druge grupe koje su izložene diskriminaciji prilikom zapošljavanja ili na radnom mestu.

b. Zabrana prinudnog ili obaveznog rada

Ustav zabranjuje prinudan i obavezni rad. Zakon takođe zabranjuje sve oblike trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije i „sve oblike ropstva ili prakse slične ropstvu“. Vlasti uglavnom primenjuju ove zakone, ali i dalje se povremeno prijavljuju slučajevi prinudnog rada. Srpski državljani, pre svega muškarci, žrtve su trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije posebno u sektorima intenzivnog rada, kao što su građevinska industrija u Rusiji i drugim evropskim državama, te Ujedinjenim Arapskim Emiratima. Kazne za ove prekršaje uglavnom su dovoljno stroge da spreče prekršaje.

Jedan broj dece, i to pretežno iz romske zajednice, prisiljavan je na prošnjju, krađu, druge oblike rada, pa čak i na trgovinu seksualnim uslugama (videti odeljak 7.c.)

Videti i izveštaj Stejt departmenta *Trgovina ljudima* www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

c. **Donja starosna granica za zasnivanje radnog odnosa i zabrana dečjeg rada**

Donja starosna granica za primanje u radni odnos je 15 godina, a mlađi od osamnaest godina ako žele da rade moraju imati pismenu saglasnost roditelja ili staratelja. Zakon o radu nalaže poslodavcu da poštuje posebne uslove rada maloletnika i ograničava njihovu radnu nedelju na 35 časova, uz maksimalno trajanje radnog vremena od osam sati, bez prekovremenog i noćnog rada. Skupština je 2018. usvojila Zakon o pojednostavljenom radnom angažovanju na sezonskim poslovima u određenim delatnostima, kojim se reguliše sezonski rad, između ostalog u sektoru poljoprivrede, i uređuje način angažovanja maloletnika.

Inspektorat za rad pri Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja nadležan je za sprovođenje zakona o dečjem radu. Zakon o javnom redu i miru ne prepoznaje decu koja su gurnuta u dečje prosjacenje kao žrtve, a centri za socijalni rad su preopterećeni, čime su ograničeni naponi u borbi protiv dečjeg rada, uključujući i njegove najgore oblike. Prema navodima Inspektorata u 2018. nije registrovana nijedna pritužba na rad dece mlađe od 15 godina. Registrovano je, međutim, 39 slučajeva da su mladi uzrasta od 15 do 18 godina, suprotno uredbama Zakona o radu, bili angažovani u ugostiteljstvu, prali ili popravljali automobile, radili na građevini, u maloprodaji i prehrambenim trgovinama, i pružali razne druge lične usluge. Inspektori su izdali šesnaest rešenja kojima se od poslodavaca traži ili raskidanje ugovora o radu ili obezbeđivanje obavezne roditeljske saglasnosti, sanitarne dozvole i podnošenje prijave za doprinose za socijalno osiguranje. U petnaest slučajeva pokrenut je prekršajni postupak, a u jednom je podneta krivična prijava.

Vlasti su ustanovile institucionalne mehanizme za sprovođenje zakona i odredbi o dečjem radu. Propusti u radu Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja otežavaju, međutim, adekvatnu primenu zakona o dečjem radu. Na selu i na poljoprivrednim dobrima i mlađa deca često pomažu u porodičnim poslovima. U gradskim sredinama deca, posebno romska, rade neprijavljeno kao ulični prodavci, peru prozore na automobilima ili sakupljaju otpad.

Kad je reč o najtežim oblicima dečjeg prisilnog rada, trgovci ih podvrgavaju komercijalnom seksualnom iskorišćavanju i koriste ih za proizvodnju pornografskog materijala i prodaju droge, a ponekad ih primoravaju na prošnjju i prestupe. Pojedina romska deca su bila prisiljena da rade fizičke poslove ili da prose.

Insistiranje vlasti na primeni zakona i visina kazni nisu dovoljni da spreče kršenje zakona bilo u formalnom bilo u neformalnom sektoru. Zakon predviđa kazne za roditelje ili staratelje koji primoravaju maloletnike da prose i da obavljaju teške poslove ili poslove kojima nisu dorasli po godinama, ali zakon se ne sprovodi dosledno, a prosjaci se tretiraju kao počinioci prekršaja. Iz Inspektorata za rad navode da nijedno dete nije sprečeno da radi zbog presude.

Videti takođe dokument Ministarstva za rad *Podaci o najtežim oblicima dečjeg rada* na www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

d. Diskriminacija prilikom zapošljavanja i na radnom mestu

Zakon o radu zabranjuje neposrednu i posrednu diskriminaciju lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, što vlasti poštuju s različitim stepenom uspešnosti. Kazne i njihovo sprovođenje nisu dovoljno oštri da spreče prekršaje.

Diskriminacija prilikom zapošljavanja i na radnom mestu dešava se s obzirom na rasu, pol, invalidnost, jezik, seksualnu orijentaciju, rodni identitet, nacionalnost, HIV pozitivan status. Inspektorat za rad je 2018. godine doneo 16 rešenja u vezi s diskriminacijom na poslu i sedam rešenja u vezi sa rodnom ravnopravnošću. Na tržištu rada žene su diskriminisane prilikom zapošljavanja, manje su zastupljene na rukovodećim pozicijama i imaju niže plate od svojih kolega.

Snežana Pešović je primer šta se dogodi kad slučaj diskriminisanja zaposlenog postane javan. Pešovićeva tvrdi da je dvanaest godina neprijavljena radila za svog poslodavca, kako on ne bi uplaćivao doprinose za njeno zdravstveno i penziono osiguranje, na šta je po zakonu obavezan. Kada je saznala da je u drugom stanju, Pešovićeva je tražila od poslodavca da je prijavi, jer joj je potrebna porodijska pomoć. Poslodavac ju je prijavio, ali uz uslov da sama plaća svoje doprinose i da blanko potpiše sporazumni raskid radnog odnosa prema kome poslodavac može da je otpusti kad god mu odgovara. Do kraja porodijskog bolovanja Pešovićeva je od poslodavca dobijala 26.000 dinara (244 dolara), a ona njemu isplaćivala 30.000 (282 dolara) koliko joj je tražio. Kad je slučaj dospao u medije poslodavac se pozvao na sporazumni raskid radnog odnosa. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je pristala da preuzme slučaj i zastupa Pešovićevu u parnici protiv njenog poslodavca.

U godišnjem izveštaju za 2018. godinu Poverenice za zaštitu ravnopravnosti navodi se da je primljeno 197 pritužbi zbog diskriminacije u oblasti rada i zapošljavanja, što je 20.8 posto od ukupno 947 tužbi koliko je te godine stiglo. Najveći broj žalbi se odnosi na diskriminaciju po osnovu invaliditeta, potom na diskriminaciju zbog starosne dobi, pola, rođenja, zdravstvenog stanja, nacionalne pripadnosti i etničkog porekla, bračnog i porodičnog statusa, te seksualne orijentacije.

U svom *Izveštaju o Srbiji za 2019. godinu* Evropska komisija navodi da su najvećoj diskriminaciji izloženi Romi, LGBTI osobe, osobe sa invaliditetom i osobe koje žive sa HIV/AIDS-om. U istraživanju Centra za slobodne izbore i demokratiju utvrđeno je da je diskriminacija najočiglednija pri traženju posla i na radnom mestu, a njeni glavni nosioci su država i njene institucije. Iako zakon nalaže da zarade budu jednake bez obzira na pol, poslodavci se ovoga često ne pridržavaju u praksi. Prema izveštaju državnog statističkog zavoda za 2017. žene u proseku imaju za 22 posto niža primanja od svojih kolega. Drugi izveštaji pokazuju da sporije napreduju u karijeri, da su u većini profesija zastupljene u manjem broju nego muškarci, ali i da se suočavaju sa diskriminacijom kada treba da odu na porodijsko odsustvo.

Međunarodna organizacija rada potvrdila je navode da je Zakon o maksimalnoj starosnoj dobi zaposlenih u javnom sektoru, usvojen u julu 2015, diskriminatoran prema ženama zaposlenim u javnom sektoru jer ih primorava da se penzionišu sa 62 godine, dok njihove kolege mogu da rade do 65. godine starosti. Granica za odlazak u penziju za žene nastaviće postupno da raste dok se ne izjednači sa granicom za muškarce, odnosno dok ne dostigne 65 godina. Osobe sa invaliditetom suočavaju se sa diskriminacijom prilikom traženja posla i zbog nemogućnosti da pristupe radnom mestu.

e. **Prihvatljivi uslovi rada**

Visina minimalne mesečne zarade je iznad linije siromaštva za jednočlano domaćinstvo, ali ispod linije siromaštva za domaćinstvo sa dva odrasla člana i jednim detetom.

Inspektorat za rad odgovoran je za poštovanje odredbe o minimalnoj ceni rada. U preduzećima u kojima su radnici organizovani u sindikat zbog kontrole sindikata uglavnom se poštuje odredba o visini minimalne mesečne zarade. U manjim privatnim firmama poslodavci pak često ne pristaju, a ponekad i ne mogu da obezbede svim radnicima propisanu minimalnu zaradu i obavezne socijalne doprinose, zbog čega ta preduzeća često traže od radnika da rade neprijavljeno, odnosno na crno. Radnici koji rade neprijavljeni i kojima poslodavci isplaćuju platu u gotovini, bez uplaćivanja socijalnih i penzionih doprinosa, često ne prijavljuju kršenje zakona u strahu da ne izgube posao. Najviše neformalnih aranžmana postoji u trgovini, hotelijerstvu i ugostiteljstvu, građevini, poljoprivredi i transportu. Kad je reč o neformalnom sektoru radnici uglavnom najčešće prijavljuju neregularnosti u vezi sa kršenjem ugovornih obaveza, isplatom plata, promenama ugovora o radu i prekovremenom radu. Prema podacima iz istraživanja tržišta radne snage u Srbiji u sivoj ekonomiji je u drugom kvartalu godine na koju se izveštaj odnosi radilo 17,1 posto ukupnog broja zaposlenih, što je za 1,5 posto niže nego prethodne godine. Nezavisne procene ukazuju da siva ekonomija čini čak trideset posto ekonomije.

Zakon predviđa da radna nedelja traje 40 sati i propisuje postojanje plaćenog odsustva, godišnjeg odmora i posebne naknade za noćni i prekovremeni rad. Prekovremeni rad ne sme trajati duže od osam sati nedeljno, zaposleni ne može da radi duže od 12 sati dnevno, uključujući i prekovremeni rad. U okviru osmosatnog radnog vremena predviđena je jedna pauza od trideset minuta. Zaposleni ima pravo na odmor između dva uzastopna radna dana od najmanje 12 sati i na odmor u trajanju od najmanje 24 sata u toku vikenda. U državnim preduzećima uglavnom se poštuju standardi u vezi s dužinom radne nedelje i propisanim trajanjem odmora, ali ne i u privatnim preduzećima u kojima inspekcije i sindikati slabije nadgledaju njihovo sprovođenje.

Prema Zakonu o radu uvećanje zarade za prekovremeni rad mora iznositi najmanje 26 posto od osnovice, kako je i regulisano kolektivnim ugovorom. I mada se radnici najefikasnije mogu izboriti za naknadu za prekovremeni rad preko svojih sindikalnih udruženja i Inspektorat za rad nadzire primenu ove zakonske odredbe u firmama i industrijama bez sindikalnih organizacija.

Preduzeća su zakonski obavezna da oforme odeljenje za bezbednost i zaštitu koje će nadgledati sprovođenje zakonskih odredbi u vezi s bezbednošću i zaštitom na radu. Ova odeljenja uglavnom se usredsređuju na najelementarnije aspekte bezbednosti (kao što su kupovina sapuna i deterdženata), umesto da se radnicima obezbedi sigurnosna oprema za rad. U slučaju kada

poslodavac ne poštuje ove odredbe, radnik se može obratiti Inspektoratu za rad. Poslodavci se mogu obratiti Inspektoratu za rad ako smatraju da zahtevi zaposlenog lica u vezi sa bezbednošću i zdravstvenim uslovima nisu opravdani.

U slučaju direktne ugroženosti života ili zdravlja, radnik ima pravo da napusti posao ili situaciju u kojoj se našao ne snoseći odgovornost za štetu koju će poslodavac eventualno pretrpeti i ne ugrožavajući svoje zaposlenje. Inspektorat je 2018. godine izvršio 26.515 inspekcije kojima je bilo obuhvaćeno preko 304.000 hiljada radnika. Inspektori su izdali 5.773 rešenja zbog propusta u ostvarivanju bezbednih i zdravih uslova rada, među kojima su 823 rešenja kojima se radnici sprečavaju da dalje obavljaju delatnost koja je opasna po njihov život ili zdravlje, što je za 55 posto više nego 2017. Osim toga podneto je 40 krivičnih prijava i 1.471 zahteva za pokretanje prekršajnog postupka protiv lica koja nisu obezbedila bezbedno radno okruženje za svoje zaposlene. U Inspektoratu za rad zaposleni su inspektori koji su zaduženi za kontrolu bezbednosti i zdravlja radnika, mada je njihov broj nedovoljan da bi se u potpunosti obezbedilo poštovanje zakona.

Vlasti štite radnike s različitim stepenom uspeha. Inspektorat za rad je, kad je reč o inspekcijama koje izlaze izvan oblasti bezbednosti i zdravlja na radu, u 2018. godini izvršio 42.688 inspekcija kojima je bilo obuhvaćeno preko 325.000 radnika i utvrdio 17.026 neformalnih angažmana u okviru pravno uređenih sistema. Posle posete inspekcije 13.869 radnika (82 posto) formalizovalo je svoj radni odnos. Prema podacima Inspektorata za rad Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja najčešće povrede prava radnika odnosile su se na rad bez ugovora, neisplaćivanje ličnog dohotka, naknade za prekovremeni rad i drugih beneficija, zatim, kršenje procedura prilikom okončanja radnog odnosa, neisplaćivanje obaveznih penzionih i zdravstvenih doprinosa ili naknade za trudnočko bolovanje. Inspektorat je zabeležio 53 nesreće na radnom mestu sa smrtnim ishodom. Smrtni slučajevi i povrede najčešći su u građevinskom, poljoprivrednom i industrijskom sektoru i transportu i skladištenju robe.